

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD – BOCHOLTZ

JAARGANG 21

NUMMER 3

Oktober 2009

COLOFON

Eindredactie en vormgeving:

O.A. Reitz

Adres voor kopij en reacties:

**Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld**

ISSN 1383 – 9896

E-Mail: o.reitz@planet.nl

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave	75
De Pastoor en de Duivel	76
Johan Rothkrans, Een studie door mr. Leo Kohl (+)	80
Wie of woa, woar dat nog ins!	87
Oproep Genealogie	87
De kruisheren van Aken, de Crutsbroederhoff te Bocholtz en de fundatio celebrandi voor de St.-Julianus kapel	88
Jaarprogramma 2009	92
Aankondiging ALV met Filmvertoning	93
Heemkunde-najaarsexcursie Historisch Sittard	94
Aankondiging Lezing IKL	96
Oproep van de penningmeester	97
Sectie Museum	98
Oktober	100
Uitreiking eerste schildje historische panden	101
Open Monumentendag 2009	102
Bevrijdingswandelingen Bocholtz en Simpelveld	104
Bokkenrijders believeen België (18)	106

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van “De Bongard”. De kosten voor het lidmaatschap van “De Bongard” bedragen € 14,- per jaar.

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

De Pastoor en de duivel.

Door: Jo Van der Werf

Een van de verrassingen in het “**Memorieboek**” van pastoor Dydden is een vrij lange Latijnse tekst over het uitdrijven van de duivel. Je zou bijna denken dat pastoor Dydden persoonlijk aan duiveluitdrijving of exorcisme deed, maar daarvan is in de rest van het boek niets terug te vinden. Schreef hij het dan alleen op omdat het zo interessant was of voor alle zekerheid?

En toch.....veel mensen in de 16^e en 17^e eeuw geloofden in de macht van de duivel, ook wel Satan, Beëlzebub, Mefisto genoemd, of onder andere namen bekend. Satan maakt zo'n 2000 jaar deel uit van de westerse cultuur. Hij komt al voor in de evangelies. Door christenen en ook moslims wordt hij gezien als een gevallen aartsengel (Lucifer), die in opstand kwam tegen Gods almacht en uit de hemel werd geworpen.

“De val van Lucifer” - ets van Gustave Doré

Hij zou zich ten doel stellen de mensheid tot het kwaad te verleiden en men was ervan overtuigd dat hij zich meester kon maken van de menselijke persoon. Overigens, er zijn meer culturen die geloven dat de mens bezeten kan worden door demonen.

In de Katholieke Kerk was duiveluitdrijving tot 1970 een van de lagere wijdingen, maar men ging er heel voorzichtig mee om. Een priester mocht het “groot exorcisme” alleen uitoefenen na toestemming van de bisschop. De rituele handelingen waren vastgesteld.

Is het zo wonderlijk dat men toen bang was voor bezetenheid door de duivel? Als je kijkt naar een spectaculaire film als “the Exorcist” lopen je nu nog de rillingen over de rug.

In de late Middeleeuwen en dan vooral tussen 1500 en 1700 leefde de angst voor de duivel heel erg. Kijk maar naar de heksenprocessen die juist in die tijd heel veel voorkwamen.

Goed, een heks zou er zelf voor gekozen hebben de duivel te aanbidden, maar in sommige gebieden leefde de hysterische angst heel erg.

Er zijn heel wat vrouwen (en ook mannen) na zogenaamde processen ter dood gebracht.

Heksenwaag in Oudewater

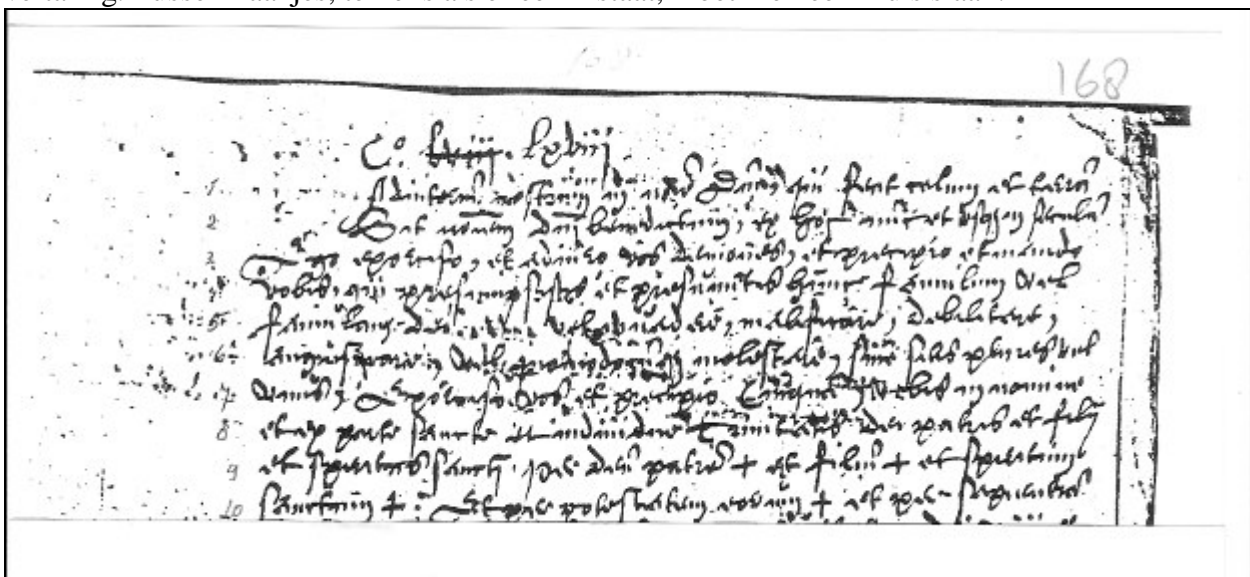

Heksenverbranding in 1587 in Scheer zu Waldsee

Nu terug naar pastoor Dydden.

Kennelijk was de tekst over duiveluitdrijving toch serieus bedoeld. Voor het geval dat....

We beginnen met een klein stukje oorspronkelijke tekst. Dan daarvan de transcriptie. Tenslotte de vertaling. Tussen haakjes, telkens als er een + staat, moet men een kruis slaan.

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit celum et terram.
 Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc et usque in seculum.
 Ego exorciso et adiuro vos, demones, et precipio et mando
 vobis qui presumpsistis et presumitis hunc famulum vel
 famulam Dei NN vel avuadere, malificare, debilitare,
 angustrare vel quomodocumque molestare sive sitis plures vel
 unus. Exorciso vos et precipio cinquam vobis in nomine
 et ex parte sancte et individue Trinitatis, Dei patris et filii
 et spiritus sancti per Deum patrem + et filium + et spiritum
 sanctum.

En nu de vertaling van het hele stuk:
 ff.168/168v.

'Onze hulp is in de naam des Heren, die hemel en aarde gemaakt heeft. Gods naam zij gezegend vanaf nu tot in eeuwigheid. Ik verdrijf en bezweer u en beveel u, duivels die in bezit genomen hebben en in bezit nemen deze dienaar of dienares van God N.N. om ofwel te doden, kwaad te doen, te verzwakken, te benauwen of op een andere manier te bezwaren, of u met meerderen bent of alleen. Ik verdrijf u en beveel u vijfmaal in de naam van en namens de heilige en ongedeelde Drievuldigheid van God de Vader, de Zoon en de heilige Geest + En door hun macht en de eenheid van de levende God en onze Heer Jezus Christus + en zijn verkondiging + en door zijn geboorte + en zijn besnijdenis + en zijn heilig doopsel + en door zijn prediking + en door zijn leer + en door al zijn smarten + en door het kruis waaraan hij gekruisigd is + en door de spijkers waarmee hij aan het kruis genageld werd + en door de lans waarmee zijn zij werd doorstoken + en door het bloed en water die van zijn zij vloeiden + en door de heiligste woorden geschreven op het kruis, namelijk: Jezus van Nazareth, Koning van de Joden + en door de dood van Christus Jezus + en door zijn wederopstanding + en door zijn verschijningen en door zijn heilige ziel + en door al zijn goede werken + en door dit alles verdrijf ik u en bezweer en beveel ik u krachtig. Dat u op geen enkele manier kunt of kunnen, noch voorneemt of voornemen deze dienaar of dienares Gods N.N. te doden, om te brengen of aan de dood over te leveren, noch te verzwakken, op enige manier te benauwen, te kwellen of te hinderen, maar dat u deze zelfde dienaar of dienares Gods N.N. vredig en geheel gezond en ongedeerd laat of laten worden, zijn en blijven.

En dat u laat en laten vanaf + nu en daarna deze dienaar of dienares Gods N.N. zich naar de gewenste natuur en gezondheid te herstellen en te blijven, in alle rust en vrede honger te hebben, dorst te hebben, te eten, te drinken, te plassen, te zweten, te slapen, te rusten en te genezen en alles te doen waar hij/zij baat bij heeft om tot zijn/haar volle gezondheid te herstellen en te blijven.

ME^{se} voorstelling van de duivel

En dat u op geen enkele manier kunt of kunnen noch voorneemt of voornemen om ooit te verhinderen of tegen te houden dat deze dienaar of dienares Gods N.N. alle spijzen en dranken, welke ook, gebruikte of gebruikt in rust en vrede in de beste stemming, zonder enige misselijkheid nuttigt en meteen naar zijn maag en buik laat gaan en (volgens de wens van zijn natuur en gezondheid om volledig te herstellen en te blijven) totaal verteert en dat hij niets daarvan door keel, neusgaten of mond uitstoot, maar dat hij een volmaakte en totale gezondheid, voldaanheid, gevoed zijn, en voeding krijgt door middel hiervan en altijd behoudt en nadat de vertering van die spijzen en dranken volledig gebeurd is door hem of haar N.N. en

nadat hij het hele voedsel op heeft, dat ze rustig op natuurlijke manier door de

onderste openingen wegvloeien en weggaan zonder enige schade bij dezelfde dienaar of dienaress Gods N.N. te veroorzaken, aan te richten en te doen door de kracht en het gezag van onze heer Jezus Christus, die zal komen om door het vuur te oordelen over levenden en doden en de wereld'.

'Deze gebeden moeten afzonderlijk over elke zieke eenmaal gelezen en enkele malen herhaald worden naar gelang iemands ziekte kan verdragen. Er moet heel nauwkeurig op gelet worden dat ze niet te zeer verzwakken. Als ze deze uitdrijving vanwege zwakte helemaal niet kunnen verdragen, moet men de hele uitdrijving achterwege laten. Vervolgens moet men dagelijks drie maal een Onze Vader en even vaak een Wees Gegroet bidden ter ere van de heilige Drievuldigheid, zeggend:'

'Zegene ons God onze God, zegene ons God en vrezen hem alle streken der aarde, heilige Drievuldigheid één God, heb medelijden met ons'.
'Laat ons bidden.

Almachtige, eeuwige God, die aan ons dienaren in de belijdenis van het ware geloof hebt gegeven, de glorie van de Drievuldigheid te leren kennen en in de kracht van de heerlijkheid de eenheid te aanbidden, wij vragen dat hij door de vastheid van hetzelfde geloof altijd beschermd wordt tegen alle onheil. Door onze heer Jezus Christus, uw zoon, die met u leeft en heerst, God door alle eeuwen.'

'Het water van de heilige Geest wordt gewijd. Het kan gedronken kan worden door zieke of vergiftigde mensen en door vee.

Eerst wordt het zout gewijd op de manier, waarop zout gewijd wordt voor de uitdrijving bij kinderen die gedoopt moeten worden; vervolgens zoals zout wordt gewijd op zondagen in wijwater. Het water echter wordt gewijd zoals op zondagen, het gebed van de Heer zeggend en het Engelengebed met het Credo; daarna vindt vermenging plaats van zout en water en gebeden over het geheel zoals op zondagen; daarna volgt.'

Sint Franciscus verjaagt de duivels.

'Zegen + dit mengsel van zout en water en moge het een heilzaam geneesmiddel zijn voor alle schepselen die door U geschapen en geheiligd zijn, en verleen door de aanroeping van Uw allerheiligste naam, dat wie ook hiervan gebruikt zal hebben, gezondheid van lichaam en bescherming zal krijgen door onze Heer.'

Let erop dat, wanneer deze wijding plaatsvindt, een waskaars wordt aangestoken en dat de priester gehuld is in de stola; daarna plaatst hij de kaars - die tijdens de Vigilie van Pasen met wierook is gewijd - in het gewijde water.

Bronnen:

Memorieboek van Arnold Dydden,

Wikipedia

Het Missaal 1949

Johan Rothkrans

Een studie door mr. Leo Kohl (+)

Inleiding

Het is niet eenvoudig een historisch totaalbeeld te schetsen van een persoon die men slechts 13 jaren van nabij heeft meegemaakt en van wie men verder slechts een hand vol bronnen heeft geraadpleegd. De dertien jaren die ik op het oog heb zijn de jaren van 1948 tot 1961.

De bronnen zijn:

1. Dachau - Hel en hemel, door J. Rothkrans (Simpelveld, 1957).
2. 50 Markante Dorpsfiguren, deel 2, door Jef Bonten, blz. 68-76 (Simpelveld, 1988).
3. 40 Jaar Kapel Sterre der Zee Rodeput-Simpelveld. Uitgegeven in 1991 door de Stichting Kapel Sterre der Zee.
4. H. Hartkapel te Bosschenhuizen, door ondergetekende. Gepubliceerd in het periodiek van de Heemkundevereniging De Bongard Simpelveld-Bocholtz, jaargang 5, nummer 1.
5. Persoonlijk archief, waaronder met name krantenknipsels.

Wijze van aanpak

Ik heb gekozen voor een thematische aanpak. Daartoe heb ik mijn opstel gegroepeerd rond de volgende onderwerpen:

1. de rooms-katholieke kerk (rk-kerk) als instituut
2. het leergezag van de rk-kerk
3. de pastorale zorg en de catechese
4. de opvoeding
5. kerken, kapellen en kunst.
6. proeve van een karakterschets.

Pastoor Rothkrans, geboren Nieuwenhagen 26 november 1911, overleden Maastricht Sint-Annadal 21 april 1971, laatstelijk pastoor te Berg en Terblijt. Foto bidprentje.

Bijeenkomst van Dachau-priesters in Maria Zell, Oostenrijk, bij het verlaten van de kerk, 15 mei 1968.

Door deze manier van werken krijgt men welhaast vanzelfsprekend een kroniekachtige benadering. Ik vind dit echter niet onoverkomelijk. Wanneer men een onderwerp (in dit geval de persoon Johan Rothkrans) niet uitputtend heeft kunnen bestuderen, verdient een kroniekvorm de voorkeur boven een pretense historische schets. Dit laatste mag m. i. alleen wanneer men beschikt over bronnenmateriaal dat volledig is en wanneer men bovendien in staat is dwarsverbanden te leggen. Ik beschik noch over het een, noch vermag ik het ander. Onder deze omstandigheden lijkt een weergave van persoonlijke ervaringen die in de loop der jaren zijn opgedaan een veilig alternatief.

1. De rooms-katholieke kerk (rk-kerk) als instituut

De rk-kerk als instituut beschouwde Johan Rothkrans als een noodzakelijke vanzelfsprekendheid. Ik denk dat hij dit standpunt baseerde op de bijbel enerzijds (“Gij zijt Petrus en op deze bouwsteen zal ik mijn Kerk bouwen”) en de historie (de kerkelijke traditie) anderzijds. Dit waren althans de stokpaardjes van zijn klasgenoot, en mijn geschiedenisleraar op het gymnasium, prof. Harrie Schrijen.

Het organisatiemodel van de rk-kerk was voor Johan Rothkrans het best denkbare. De paus aan de top van een piramidale organisatie, waarbij de bisschoppen en de priesters als tussenlaag en fundament fungeerden. De gelovigen waren daaraan volstrekt ondergeschikt. De kardinalen zag hij -mijns inziens terecht- als het hoogste adviescollege van de paus. Als u mij een vergelijking met onze monarchie toestaat: de koningin is vergelijkbaar met de paus, de ministers zijn vergelijkbaar met de bisschoppen, de ambtenaren zijn vergelijkbaar met de priesters, de kardinalen zijn vergelijkbaar met de leden van de Raad van State. Saillant in deze vergelijking is het volgende. Indien onze vorstin buiten staat zou geraken om de functie van staatshoofd uit te oefenen, wordt deze functie waargenomen door de Raad van State. In de katholieke kerk is de verhouding tussen paus en kardinalen vrijwel identiek.

Bij hun bezoek aan Dachau in 1968 treffen prins Bernhard en pastoor Rothkrans elkaar.

De eerbied voor de paus, de bisschoppen en alle overige hoogwaardigheidsbekleders was schier grenzeloos. Het boek Dachau-Hel en hemel begint met een ode (compleet met foto) aan paus Pius XII. Hierna volgt bijna voorspelbaar eenzelfde eerbetoon ten aanzien van kardinaal dr. J. de Jong, aartsbisschop van Utrecht. Maar niet alleen deze twee worden geprezen. Verderop in het boek worden met name kardinaal Von Galen, bisschop van Munster, en kardinaal Faulhaber, aartsbisschop van München, zeer uitbundig geprezen om hun heldenmoed. Hetzelfde gebeurt ten aanzien van prelaten en priesters die in Dachau gevangen hebben gezeten. In de rij van personen voor wie geen lof te veel is, mis ik bisschop Lemmens van Roermond. Ik heb daarvoor geen verklaring gevonden.

2. Het leergezag van de rk-kerk

Het leergezag van de kerk was volgens Johan Rothkrans niet vatbaar voor welke discussie dan ook. Twijfel was niet mogelijk; sterker nog, twijfel was zonder meer verwerpelijk. Voor hem was de Kerk “de enige gewone weg naar het heil en in haar wordt heel de waarheid in Christus bewaard”. (Dr. P.W.F.M. Hamans, Geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland, 1992, blz. 411). Uit eigen ervaring weet ik dat hij het proefschrift van mijn toenmalige godsdienstleraar, dr. Jo Buck, ernstig kritiseerde. Het proefschrift ging over de leer van Romano Guardini. Johan Rothkrans

noemde dat proefschrift nieuwlichterij. Voor zover ik mij herinner is dit de enige keer geweest dat hij tegenover mij kritiek uitte op een collega-priester. Overigens kreeg ik van dr. Jo Buck, toen ik op 3 gym zat, het cijfer 9 op mijn rapport voor godsdienst.

Deze twee gegevens markeren voor mij persoonlijk een cesuur. Tot mijn 15e levensjaar dacht ik geheel in de trant van Johan Rothkrans. Hij was, toen ik op de lagere school zat (1949-1955), mijn biechtvader geweest. Op 12-jarige leeftijd ging ik naar het Kleinseminarie Rolduc te Kerkrade. Ik deed dat meer op gevoelsmatige gronden dan op rationele gronden (zie hierna). Eenmaal op de leeftijd van 15 a 16 jaar gekomen, begon ik te beseffen dat er een groot verschil is tussen theorie en praktijk.

Een van de belangrijkste redenen waarom paus Johannes XXIII het Tweede Vaticaans Concilie bijeen riep, was: het bij de tijd brengen van de Kerk. Ik denk dat hier de verklaring ligt voor de "breuk" die zich vanaf laten we zeggen 1960 tussen Johan Rothkrans en mij manifesteerde. Eertijds, had ik een heilig ontzag voor deze priester, nadien beschouwde ik hem als het prototype van een archaische Kerk. Het doet mij verdriet om dit te moeten constateren. Immers, op latere leeftijd behandelde hij mij meer op voet van gelijkheid. Desondanks kon hij nadien mijn sympathie in de zin van genegenheid niet meer terugwinnen.

3. De pastorale zorg en de catechese

Ik zou deze paragraaf ook kunnen noemen: Johan Rothkrans, priester, kapelaan te Simpelveld 1948-1961. Hier komen wij bij een aspect waarin Johan Rothkrans binnen de context van die tijd het best tot zijn recht kwam. Zijn inzet voor de Kerk en het kerkelijk gebeuren was tomeloos. Letterlijk niets was hem te veel.

*Pastoor Rothkrans, gekiekt na het eten.
Links van hem chauffeur Ben Kuppens.*

Op 8 september 1968 woonde prins Bernhard de herdenking in Dachau bij. Hij stevent af op de kranslegging. In 1968 werd in Dachau het Internationale Waakzaamheids-gedenkteken ingewijd, dat op de voormalige appelplaats is geplaatst.

In de periode van 1945 tot pakweg 1965 werden de heilige missen gelezen volgens het klassieke model. Elke dag drie h. missen, meestal voor de overledenen; elke zondag drie h. missen en namiddags vespers of plechtig lof in het kader van de zondagsviering. Om 7.00 uur, 8.00 uur een h. mis en om 10.00 uur de hoogmis. De hoogmis was stevast een taak voor onze kapelaan Johan Rothkrans. De toenmalige pastoor, Jos Gillissen, was een fervent duivenliefhebber. Voor zover ik mij herinner droeg hij in verband daarmee alleen de hoogmis op als het echt niet anders kon. Bijvoorbeeld toen de

parochie 750 jaar bestond (met opname door de KRO-radio), bij het 40-jarig priesterjubileum, bij de eerste h. mis van neomist Hubert Vliex.

Kortom, de hoogmis was een exclusief werkterrein voor Johan Rothkrans. In de andere missen (de zogenaamde stille missen) was hij voortdurend in de weer als biechtvader, en vervolgens als bediener van het h. sacrament van de communie. Dat ging met zo'n tomeloze inzet dat de h. mis er wel eens onder te lijden had. Mijn persoonlijke ervaring bij het uitdelen van de hosties is deze, dat je niet voelde dat Johan Rothkrans de hostie op je tong legde. Ik heb daar geen verklaring voor. Maar voor hem, noch na hem is er ooit een priester geweest die zo onmerkbaar de hostie toediende. Dat heb ik nooit kunnen begrijpen.

Verder vermeld ik nog dat hij bij de eerste h. mis van de neomist Hubert Vliex alle priesterstudenten in spe mobiliseerde om als misdienaar te fungeren. Zulks in afwijking van de voor de hand liggende oplossing, namelijk een h. mis met reguliere misdienaars.

Tot slot in dit verband nog een anekdote. Harmonie St.-Caecilia maakte op een zondag een uitstapje naar Duitsland. Johan Rothkrans droeg voor het vertrek met de bus om 6.00 uur de h. mis op om te voorkomen dat de uitstappers die zondag niet ter kerke zouden gaan.

Op 7 mei 1967 bezocht Rothkrans (4^e v.l.) het kamp Dachau nogmaals. Hij deed dit in gezelschap van zijn chauffeur Ben Kuppens (links). Foto bij het gedenkteken voor het crematorium. In het kamp Dachau verzamelden de Duitsers alle geestelijken, die zij gevangen hielden. Er waren 2.720 geestelijken van diverse geloven, maar in overgrote meerderheid katholieke priesters. Van de 63 Nederlandse priesters overleden 17 (waaronder de karmeliet Titus Brandsma en de Limburgse jezuïet Robert Regout), werden 10 ontslagen en 36 bevrijd.

4. De opvoeding

Wat de opvoeding betreft: ook hier nam Johan Rothkrans het oude, beproefde standpunt in dat een opvoeding alleen maar succesvol kon zijn wanneer zij plaats vond binnen de kaders van r.k.-kerk. Dat betekende onder andere: sacrament van het h. doopsel zo spoedig als mogelijk was, sacrament van de biecht op 7- of 8-jarige leeftijd en zo spoedig mogelijk daarna het sacrament van de h. communie, h. vormsel zodra de bisschop daarvoor tijd had, maar in elk geval tijdens de lagere schooltijd, het sacrament van het huwelijk of van het priesterschap, het sacrament van de stervenden.

Zodra de kinderen de h. communie hadden gedaan, moesten zij elke zondag naar de kerk. Liefst ook nog op zondagmiddag naar het h. lof. In de vrije tijd werden de jongens georganiseerd in een vereniging, genaamd Jong Nederland. Daarvan was Johan Rothkrans de moderator. Ikzelf ben nimmer lid geweest van Jong Nederland. Mijn ouderlijk huis stond te ver van de kern van Simpelveld. Daardoor ging te veel tijd verloren met het zich (te voet verplaatsen van Bosschenhuizen -waar mijn ouders woonden- en Simpelveld; circa 2 km enkele afstand). Dit laatste is waarschijnlijk ook de reden geweest waarom ik niet ben geselecteerd tot misdienaar. Want – mirabele dictu – mocht ik wel de Eerste H. Mis dienen van neomist Hubert Vliex (zie hoofdstuk 3).

Waar het Johan Rothkrans trouwens bepaaldelijk om te doen was, was het kweken van priesterroepingen. Toen ik in de zesde klas van de lagere school zat en een keuze moest maken voor de middelbare school, wilde mijn moeder dat ik naar het Bernardinuscollege in Heerlen ging.

Kapelaan Rothkrans kreeg daar lucht van en kwam op huisbezoek. Hij praatte twee avonden net zo lang met mijn ouders dat zij er in toestemden dat wij (Rothkrans, mijn vader, mijn moeder en ik) op een zondagmiddag samen naar Rolduc (Klein Seminarie van het bisdom Roermond) zouden gaan om een en ander met eigen ogen te gaan bekijken. Ik was verloren nadat ik de voetbalvelden had gezien. In september van 1955 ging ik naar Rolduc. En met mij nog drie andere jongens van de zesde klas. En alsof dit nog niet genoeg was: nog weer twee andere jongens van onze klas gingen naar het kleinseminarie van de ongeschoeide karmelieten te Merkelbeek (L). Als ik dit nu opschrijf bedenk ik dat slechts een van de zes seminaristen priester is gewijd (in 1968). Dat is hij enkele jaren geweest. In 1972 is hij uitgetreden.

Ik ben in 1962 na het behalen van mijn eindexamen gymnasium gestopt met de priesteropleiding. De andere twee Rolduciens zijn veel eerder gestopt. Deze twee zijn trouwens inmiddels reeds overleden. De twee seminaristen van Merkelbeek zijn beiden op 16-jarige leeftijd gestopt. Zij zijn maatschappelijk goed terechtgekomen. Wat hun religiositeit betreft weet ik van een dat hij de kerk is trouw gebleven. De ander ben ik uit het oog verloren.

5. Kerken, kapellen en kunst

Naast de innerlijke waarde van de leer van de kerk hechtte Johan Rothkrans zeer aan de uiterlijke kant van de zaak. Zo bemoeide hij zich zeer nadrukkelijk met de bouw van de veldkapellen te Rodeput-Simpelveld en te Bosschenhuizen.

Daarnaast was hij de drijvende kracht achter de stichting van een veldkapelletje ter ere van Maria in de Klingelsberg te Simpelveld (inzegening op 21 mei 1950). Ook was hij betrokken bij de oprichting van een Christus Koning-standbeeld. De beeldhouwer was Charles Vos uit Maastricht. De plaats waar dit standbeeld staat heette "Stampstraat". Door toedoen van Johan Rothkrans werd de Stampstraat evenwel gesplitst in Stampstraat en Dr. Poelsplein. Op dit plein staat thans – dat zal geen verrassing zijn – het Christus Koning-standbeeld.

Een andere opname, eveneens van 7 mei 1967, toont hoe oud-gevangenen zich nogmaals in de gevangenenkledij hullen om de urn in stoet naar de appelplaats van kamp Dachau te brengen.

In de kerk van Simpelveld hing een oude kruisweg. Die zou en moest worden vernieuwd. Hoewel de nieuwe kruisweg voor die tijd zeer duur was (persoonlijke mededeling van de kunstenaar die hem geeft geschapen), bedelde Johan Rothkrans het geld bijeen. De nieuwe kruisweg kwam er. De kunstenaar aan wie de opdracht werd verleend, was Franz Griesenbrock uit Vaals (L). Hoe men ook over deze zaak denkt, het resultaat is een prachtig voorbeeld van moderne kerkelijke kunst.

6. Proeve van een karakterschets

Het lijkt mij dienstig af te sluiten met een proeve van een karakterschets van Johan Rothkrans. Ik ben weliswaar geen psycholoog, maar ik heb voldoende psychologische rapporten gelezen om me aan een dergelijk avontuur te wagen. Wie Johan Rothkrans wil begrijpen moet steeds bedenken dat hij een vroom en vurig (misschien zelfs fanatiek) rooms-katholiek priester was, wiens gezondheid blijvend was ondermijnd door het verblijf in het kamp Dachau.

Omdat hij Dachau ondanks alle ontberingen had overleefd, was de rest van zijn leven een soort geschenk waarop hij niet meer had gerekend. In Dachau had hij bovendien -in overdrachtelijke zin- de duivel ontmoet, en hij had geleerd hoe hij die moest bestrijden:

- (a) door te volharden in het geloof,
- (b) door te bidden en
- (c) door vergevingsgezindheid te praktiseren.

(a) Het geloof was voor hem eendimensionaal: het rooms katholieke geloof met alles, d'rop en d'ran. Een gescheiden man kon bijvoorbeeld niet op gewijde aarde worden begraven. Het bewijs voor de juistheid van deze stelling kan iedereen – na enig recherchewerk – vinden op het kerkhof te Simpelveld. Vlees eten op vrijdag mocht wel voor – ongelovige – visite, maar niet voor katholieke gastheren. Een boekenkast met liberale of socialistische lectuur kwam de eigenaar op een reprimande te staan. Het zijn slechts enkele voorbeelden.

Ze zijn bovendien fragmentarisch. Men kan dit alles ook aldus samenvatten: de kerk was de enige legitieme instelling om God op aarde te vertegenwoordigen, en wat de kerk leerde was onvoorwaardelijk en compromisloos juist en alleenzigmakend. Voor andere opvattingen was geen ruimte.

Prins Bernhard tussen de vlaggen bij een monumentje, Dachau 1968.

(b) Bidden was de tweede natuur van Johan Rothkrans. Zonder gebed geen heil en genezing. Om voor te gaan in het gebed ging geen zee hem te hoog. Daarvoor liet hij alles uit zijn handen vallen. Als de gelovigen zelf een initiatief ontplooiden om iets aan devotie te doen, dan was Johan Rothkrans er als de kippen bij om het heft in handen te nemen. Enerzijds kwam dat voort uit zijn

Kapelaan Rothkrans bij zijn afscheid van de parochie Simpelveld. Van 1948 tot 1961 was hij hier kapelaan geweest.

gedrevenheid, anderzijds mocht er geen spoor van ketterij insluipen. Bij een veldkapel mocht bijvoorbeeld geen h. mis worden opgedragen zonder uitdrukkelijke toestemming van de bisschop. Dan was het toch maar beter om je vooraf in te dekken: actief deelnemen aan de stichting en bouw van de kapel, en als kroon op het werk de kapel door de bisschop zelf laten inzegenen.

(c) In het beoefenen van de vergevingsgezindheid ging Johan Rothkrans vooral zeer ver jegens onze Oosterburen. Ofschoon hij veel van hen te lijden had gehad, betoonde hij zich nimmer rancuneus. Sterker nog, hij onderhield diverse vriendschapsbanden met personen uit Duitsland. Bekend is ook dat hij zich in Bad Bertrich door een zekere prof. Dillenburg liet behandelen voor zijn chronische leverkwaal. De artsen in het ziekenhuis in Heerlen hadden hem – zo heeft hij mij persoonlijk verzekerd – opgegeven toen prof. Dillenburg hem in behandeling nam. Na zes weken was zijn gezondheidstoestand in ieder geval zover verbeterd dat het directe levensgevaar was geweken. Ik spreek nu over medio de jaren vijftig.

Dit zijn mijn overpeinzingen. Compleet zijn ze niet. Ik zou bijvoorbeeld nog iets kunnen zeggen over de beweerde bescheidenheid van Johan Rothkrans. Daarmee moet men voorzichtig zijn. Bescheidenheid en ijdelheid zijn twee eigenschappen die voortdurend strijden om voorrang. La Rochefoucault heeft al lang geleden gezegd: Wie alle lofprijzingen afwijst, wil eigenlijk twee keer geprezen worden.

Na zijn dood is Johan Rothkrans onderscheiden met het verzetsherdenkingskruis. Ik ben van oordeel dat dit hem toekwam. Hij was niet laf. Integendeel, men kan hem gerust tot de heldhaftigen rekenen. Hij schroomde niet de nazi's te weerstaan. Ook was hij vroom. Zijn leven was aan God gewijd. Hij had er heel veel voor over om zijn God te dienen. Verder was hij opvallend vergevingsgezind.

Maar ik vraag mij wel eens af, of vergevingsgezindheid hetzelfde is als naastenliefde. In mijn belevingswereld is vergevingsgezindheid een aspect van de naastenliefde. Naastenliefde is solidair zijn met alle mensen. Met name solidair zijn met de zwakkeren, de verschoppelingen, de zondaars, zonder aanzien des persoons. Hoe worden zij ook weer genoemd in het mooie boek van Bruce Marshall: 'De werkers van het elfde uur'. Deze eigenschap (naastenliefde zonder aanzien des persoons) heb ik bij Johan Rothkrans wel eens gemist. Al met al was hij, althans voor zover ik mij zulks herinner, toch wel selectief bij het uitzoeken van zijn kennissen en vrienden.

Mr. Leo J.M.L. Kohl.
Simpelveld, 13 mei 1994

[Dit artikel werd door mevrouw Kohl-Hitz ter beschikking gesteld bij de samenstelling van het parochieboek over Simpelveld, waaraan Leo Kohl zijn medewerking had toegezegd, maar waaraan hij door zijn vroegtijdig overlijden geen invulling kon geven anders dan door eerder geschreven bijdragen. De studie over Johan Rothkrans bleek niet eerder gepubliceerd. Met permissie vindt thans publicatie plaats, uit interesse voor het onderwerp en als postume hommage aan oud-voorzitter mr. Leo Kohl.

Onverwacht mocht de heemkundevereniging een hoop foto's uit de nalatenschap van Ben Kuppens ontvangen, die Rothkrans op diverse toeren begeleid en gechauffeerd heeft. De foto's bij dit artikel komen uit Kuppens' collectie.][LW.]

Pastoor Rothkrans, opgebaard, 23 april 1971.

Rothkrans bidprentje

„Moogt gij in Vrede rusten bij God“.
(Rom. Catecomben)

†

Johan Renier Rothkrans
Pastoor te Berg en Terblijt

* te Nieuwenhagen, 26 november 1911.
† te Maastricht, „St. Annadal“, 21 april 1971.

Een grote steun en troost in zijn laatste moeilijke uren waren voor hem de Sacramenten der zieken.

Een heel bijzonder priester, die door zijn „hel en hemel van Dachau“ alles zo enorm wist te relativieren; hij deed iedereen goed, omdat hij zo rechtlijnig zijn priesterlijke boodschap bracht, met nooit afnemende ijver en de totale inzet van zijn persoon.

Daarom was zijn boodschap zo pretentieloos, zo echt en waar, zo overrompend en soms zo ontwapenend; ze moest wel overkomen als de blijde Boodschap van zijn Heer; daarom was hij ons allen zo dierbaar en had hij ons veel te zeggen.

Deze zeldzame priester is een zegen geweest voor zijn parochie's, waarvoor hij zich letterlijk heeft uitgesloofd, voor zijn vele vrienden, die hem graag mochten, voor talloze zieke mensen en mensen in nood, voor zijn vrienden missionarissen en hun missie, waarvoor hij alles over had.

Hij heeft slechts gemeten met de maat der liefde! Zijn sterven was een verlangend uitzien naar de komst van zijn Heer: Ik ben heel erg blij en heel erg nieuwsgierig; dank allen namens mij. Adieu“!

Familieleden, parochianen en vrienden van deze priester, de goede God had door hem een blijde Boodschap voor ons allen.

De Vrede van God, de rust en de heerlijkheid van het hemels Jeruzalem moge nu zijn deel zijn.

Wie of woa, woar dat nog ins!

Werkgroep oral history

Beste leden,

Zoals velen van jullie al weten wordt er in Simpelveld op dit ogenblik hard gewerkt, aan het realiseren van een nieuw gebouw voor de Meridiaan.

Basisschool de Meridiaan is ontstaan door het samenvoegen van de twee basis scholen van het dorp, respectievelijk D'r Henneberg (Heipaal) en De Klimboom (St. Jozefschool).
Naar aanleiding hiervan vonden wij het volgende versje uit lang vervlogen tijden.

Der meester ten haaf deë voong inge haas
Nee han iech vónge zaat der jónge
Dat ken iech niet geloove zaat der doove

en onze vraag aan jullie luidt

Uvver wem geet ut hei
Woa sjtónge ze
En wienië woar dat.

Weet iemand een gedeelte van het antwoord,
Of misschien zelfs alles en nog meer,

Stuur het op naar

*Ine Scholl-vlieks,
Molsberg 88
6369 GP Simpelveld.
Tel 045 5445188
Email rschollmolsberg@hotmail.com*

Oproep Genealogie

Wij werden gebeld door iemand die op zoek is naar een foto of andere gegevens van een familie Brauers-Heckmans die in Bocholtz een winkel gehad zouden hebben voor of rond WOII. Alle verdere info ontbreekt, zo is ook de locatie van deze winkel nog onbekend. Als iemand informatie heeft, horen we het graag.

Armin Hamers
De Baan 52
6351 BL Bocholtz
T 045-5445482
E armin.hamers@hotmail.com

Iets over een visitatie in 1633 bij de kruisheren van Aken, de Crutsbroederhoff te Bocholtz en de fundatio celebrandi voor de St.-Julianus kapel aldaar

Door: Donné Jaegers

Een visitatie in het kruisherenklooster te Aken

In het boek St.-Remigius te Simpelveld¹ wordt op meerdere plaatsen de St.-Julianus kapel in Bocholtz en haar ontstaan genoemd. Ook worden haar lotgevallen en haar bediening beschreven. Daaraan ontleen ik de volgende korte samenvatting.²

Niet alleen de pastoor van Simpelveld was bevoegd er missen te lezen, maar ook de kruisheren van Aken. Hun klooster dankte zijn ontstaan aan de Heren van Bongard. Zij stelden ook het geld en de goederen beschikbaar voor de kosten van het lezen van 2 missen per week in de kapel in Bocholtz. In 1457 werden de rechten op dat geld en die goederen aan de kruisheren van Aken overgedaan en in 1616 werd de locatie en de frequentie gewijzigd. Nog slechts één mis per maand zou gelezen worden en niet meer in de kapel te Bocholtz maar in de kerk van het klooster van de kruisheren in Aken.

Bocholtz ligt bijna onder de rook van Aken, maar zeker niet op gehoorafstand. In de stad van Karel de Grote, Aken, werd -en wordt nog steeds- om de zeven jaar³ de Heiligdomsvaart gehouden. Een rekensom leert, dat dan in 1629 weer een Heiligdomsvaart gehouden zou moeten zijn en wel de veertigste sinds 1349. Het is bekend, dat in dat jaar 1629 de aartshertogin en prinses Isabella Clara Eugenia de prachtig versierde doeken schonk, waarin de relikwieën ook nu nog worden gewikkeld. Werd die schenking tijdens een Heiligdomsvaart gedaan?

Of de kruisheren van Aken wel voldoende tijd hadden aan een heiligdomsvaart in 1629 deel te nemen, weet ik niet. Ik weet wel, dat ze in dat jaar “hoog” bezoek hadden en.....dat er inderdaad op dat moment heiligdomsvaart was. In een verslag van een visitatie in 1633 van het kruisherenklooster te Aken⁴ trof ik, dubbel gevouwen, een half folio aan met onder meer de volgende tekst:

“In het jaar 1629 op 10 juli, terwijl ze in Aken de relikwieën tonen, waren aanwezig de Zeereerwaarde Generaal, met de prior van Namur, frater Johannes Gaene en frater Mathias; gedurende zeven dagen waren ook aanwezig prior Buseus, de supprior van St. Agatha, een iemand uit de communitie Wijckradt, een iemand uit Masyck en conventualen.”

De relikwieën worden alleen tijdens een Heiligdomsvaart getoond. Daarmee staat dus vast, dat die in 1629 gehouden werd zoals het hoorde. Deze tekst bewijst ook, dat de mooie doeken cadeau gedaan worden in het jaar, waarin een heiligdomsvaart plaatsvond.

¹ Met als ondertitel: Kerk en parochie gedurende meer dan acht eeuwen, door drs. Luc Wolters e.a., 2003.

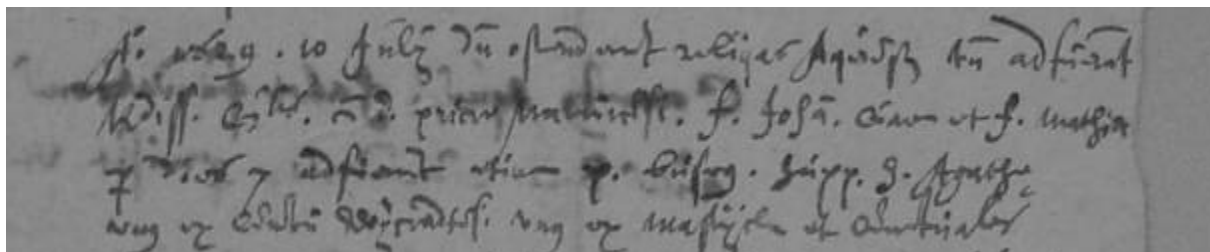
² Zie in het bijzonder o.c. pag. 53. Uiteraard is deze samenvatting alleen mijn verantwoordelijkheid.

³ Op 25 juli 1349 besliste Karel IV, dat vanaf dat jaar de Heiligdomsvaart niet meer jaarlijks, maar om de zeven jaar gehouden zou worden. Het “Septennale Jubilaeum Aquisgranense” was door en met dat besluit ingesteld

⁴ Klooster Sint Aegten, St. Agatha: Kruisherenarchieff, inv. nr. 178.

Als deze delegatie getalsmatig en gelet op het aantal hoogwaardigheidsbekleders dat deel ervan uitmaakte groot te noemen is, zou dat dan verband kunnen houden met het feit, dat de visitatie samenvalt met de Heiligdomsvaart of is ze normaal samengesteld? Buseus was destijds de prior van de kruisheren in Keulen. De tekst is van interpunctie voorzien en vertaald.⁵

Het origineel ziet zo er zo uit:

Er staat in het Latijn -vermoedelijk- het volgende:

“Anno 1629 10 Julii, dum ostendunt reliquias Aquenses, tum adfuerunt Reverendissimus Generalis cum d. priore Namurcensi, f. Joha. Gaene et f. Mathia; per dies 7 adfuerunt etiam p. Buseus, supprior S. Agathae, unus ex conventu Wycradiensi, unus ex Massijck et conventuales.

Een visitatiecommissie bestond uit de prior van St. Agatha, Henricus Waltheri⁶, fr. Leonardus Campius prior van Altenimor⁷ en fr. Adolphus Offerhausen. De laatste was overigens de prior van het convent van de kruisheren te Brügggen in die tijd. Het verslag was niet alleen door prior de Soye ondertekend maar door nog eens negen anderen:

“Namur : pater prior Joannes de Soye
conventuaal : pr. Hermannus olim prior et senior
convent. : p. Joannes Tittius pastor ut puto in Udem
: f. Mathias Preall Dionanti habitat
: f. Henricus Tyria sacerdos habitat in Francia
: f. Joannes Copijn depositus supprior habitat Coloniae graviter accusatus a priore
: f. Laurentius Laurentii missus in Franciam scandalo se habuit
: f. Augustinus Laurentii omnes sacerdotes conventuales
: f. Arnestus Coninx conversus
: f. Henricus a Gallo conversus”

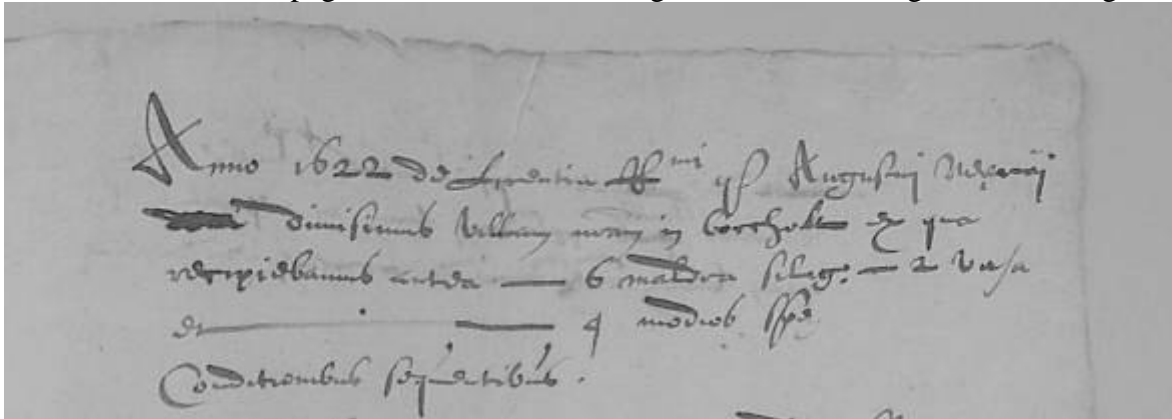
⁵ Voor deze en de andere vertalingen in dit artikel ben ik bijzonder veel dank verschuldigd aan prof. dr. J.H. Brouwers, emeritus hoogleraar Latijnse taal en letterkunde Universiteit Nijmegen. Hij besteedde vele uren geheel belangeloos aan de vertaling van alle Latijnse teksten in dit artikel en aan overleg daarover. Hij was tenslotte zo vriendelijk me ook nog een paar aanvullende suggesties te doen na lezing van het concept.

⁶ Voluit: Henricus Waltheri Verheijen.

⁷ Dit is het klooster Hohenbusch bij Erkelenz.

Villa nostra in Boccholt en de Crutsbroederhoff

De bovenste helft van pagina drie van die Rekening en Verantwoording ziet er als volgt uit:

“Anno 1622, de licentia Rmi P Augustini Nereii, dimisimus villam nostram in Boccholt, ex qua recipiebamus antea 6 maldra siliginis- 2 vasa et 4 modios speltae. Conditionibus sequentibus.”

Dit kan als volgt vertaald worden:

In het jaar 1622 hebben wij conform verlov van de Hoogerwaarde P. Augustinus Neerius onze villa in Bocholtz van de hand gedaan, waaruit wij tevoren aan inkomsten hadden 6 malder tarwe, 2 kannen en 4 schepels gierst.

Onder de volgende voorwaarden.

Uit de verdere tekst blijkt, dat deze villa (dit huis, deze hof) niet slechts rechten voor het convent opleverde, maar ook diverse verplichtingen. Van die verplichtingen was het convent bevrijd nadat men afstand van deze villa had gedaan. Om die redenen was het dus logisch, dat de prior in zijn Rekening en Verantwoording deze afstand meldde. Hij vervolgt met een uitgebreide opsomming van de rechten en plichten, die aan het bezit van deze villa verbonden waren voor de kruisheren van Aken.

De prior beschrijft niet aan wie in 1622 de villa in Bocholtz overging. Evenmin geeft hij een concrete aanwijzing over de ligging van *villa nostra in Boccholt*. Dat de kruisheren van Aken in Bocholtz een landgoed⁸ hadden, staat voor schrijvers als Wolters en Quix⁹ wel vast. Het lijkt, dat Wolters er van uitgaat, dat de adellijke familie Van de Bongard ook de “Crutsbroederhoff” te Bocholtz aan het door haar opgerichte kruisherenklooster in Aken heeft geschonken. Hij zegt dat echter niet met zoveel woorden. Quix zegt uitdrukkelijk, dat hij daarover niet zeker is.¹⁰ Kan soms iemand van de lezers aantonen, dat deze *villa nostra in Bocholtz* dezelfde moet zijn als de wel bekende Crutsbroederhoff, die gelegen was tegenover de toenmalige kerk in Bocholtz?

Fundatio celebrandi voor de St.-Julianus kapel

Wolters informeert op diverse plaatsen en uitvoerig over de vele verwickelingen rond het recht van de een (pastoor van Simpelveld) en de verplichting van de ander (kruisheren van Aken) om in de kapel van Bocholtz periodiek Missen te lezen aan het zoenaltaar van St.-Julianus.¹¹ Volgens hem

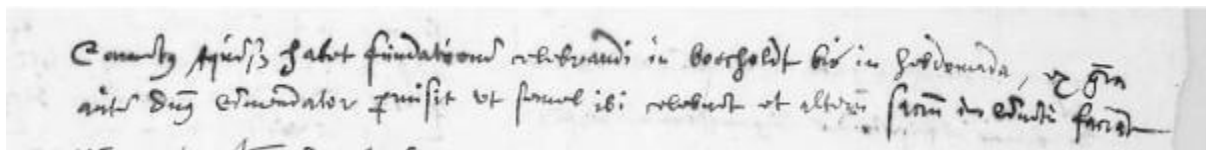
⁸ Zou de villa niet een pachthof zijn geweest?

⁹ Wolters, o.c., pag. 53 en prof. Christ. Quix in: Die Pfarre zum H. Kreuz und die ehemalige Kanonie der Kreuzherren in Aachen, Aachen 1829, 8e dr., pag. 69.

¹⁰ “Ob dieses von den Freiherren von Bongard geschenkt worden ist, kann ich nicht bestimmt sagen.” (citaat uit o.c. in Annales II door dr. C.R. Hermans.

¹¹ O.c. pag. 24, 51-53 en 55.

hoefde ook vanaf 1616 nog slechts één Mis gelezen te worden en niet in Bocholtz, maar in het kruisherenklooster te Aken zelf. Bij lezing van de volgende passage¹² in de Rekening en Verantwoording van de prior voor de visitatie in 1633, kwam daarover twijfel bij me op. De betreffende passage ziet er zo uit:

Daarmee staat vast, dat de prior zelf in 1633 bij de rechten en plichten ook nog vermeldt:¹³
Het convent van Aken heeft het recht op de inkomsten om tweemaal per week in Bocholtz een mis te lezen, echter bij wijze van gunst heeft de begunstiger toegestaan daar eenmaal te celebreren en de andere dienst in het convent te vieren.

Moeten we hieruit niet besluiten dat de Akense kruisheren in 1633 nog steeds ertoe verplicht waren twee Missen te lezen? En dat één daarvan wel degelijk in de kapel te Bocholtz gelezen moest worden? Ik kan deze tekst van de hand van prior zelf van het kruisherenklooster te Aken eigenlijk niet anders lezen.

En verklaart deze eigen weergave van de verplichtingen door de kruisheren van Aken op dit punt misschien ook een actie in 1680 tegen de kruisheren?¹⁴ Aan Wolters ontleen ik dat in dat jaar de vrijvrouwe von und zu der Leyen, vrouwe van Simpelveld en Bocholtz, nog dwangmiddelen inzette om van de kruisheren gedaan te krijgen dat ze weer wekelijks Mis(sen) lazen in de kapel te Bocholtz.

Verdraagt zich de opvatting van Wolters, dat vanaf 1616 de kruisheren van Aken de verplichting hadden nog slechts één Mis per maand te lezen en niet meer te Bocholtz maar in hun eigen convent, met wat de prior op dat punt vermeldt in zijn Rekening en Verantwoording, en zo ja, hoe verdraagt ze zich dan met wat de prior vermeldt? Als oprechte amateur laat ik het graag over aan de deskundigen onder de lezers wat dit deel van de geschiedenis van Bocholtz betreft, deze vragen te beantwoorden.

Benieuwd naar zijn/haar reactie en verklaring ben ik natuurlijk wel!

Donné Jaegers

¹² Pag. 3 bovenaan van die Rekening en Verantwoording.

¹³ "Conventus Aquensis habet fundationem celebrandi in Boecholdt bis in hebdomada, ex gratia autem dominus commendator permisit ut semel ibi celebrent et alterum sacrum in conventu faciant."

¹⁴ Zie Wolters o.c., pag. 53.

”DE BONGARD”

Jaarprogramma 2009 (o.v.)

Postbus 21.009
6369 ZG Simpelveld

di.	13 januari	Lezing 20.00 uur thema “de Jonkheid” door dr. Henk Thewissen
zat.	21 februari	Dialectmis in Bocholtz om 18.30 uur en Simpelveld 19.00 uur.
	22, 23 en 24 februari	Carnaval
di	17 maart	Lezing 20.00 uur thema “450 jaar Bisdom Roermond” door oud-bisschop dr. J.Gijsen
zat.	4 april	Opening expositie Scholtisenhof thema: Romeinen in de regio
vr.	10 april	Goede Vrijdag, wegkruisenwandeling in Bocholtz 20.00 uur
vr.	10 april	Goede Vrijdag, Heropening Hellingbos 14.00 uur
	12 en 13 april	Pasen
di.	14 april	Voorjaars-Algemene Ledenverg. en na de pauze programma
vr.	24 april	Dialectavond Partycentrum Oad Zumpelveld 20.00 uur
di.	19 mei	Lezing 20.00 uur Scholtissenhof: thema: “De dood in de Romeinse tijd”. De spreker is Sjef Born.
do.	21 mei	Hemelvaartsdag
	31 mei en 1 juni	Pinksteren
zat.	20 juni	Midzomernachtwandeling 20.00 uur
	juli/augustus	Vakantie
zat	19 september	Bevrijdingswandeling aanvang 19.00 uur in Bocholtz aanvang 20.00 uur in Simpelveld
zat.	10 oktober	Excursie naar Sittard
di.	20 oktober	Najaars-Algemene Ledenverg. 19.30 uur Na de pauze film over het plattelandsleven in Normandië.
di.	24 november	19.15 uur Lezing thema: IKL rond Simpelveld & Hellingbos In de Pauze: Boekenverkoop
zo.	13 december	Kerstmarkt te Simpelveld

”DE BONGARD”

Geachte leden,

Bij deze nodigen wij U uit voor de Algemene Ledenvergadering op **dinsdag 20 oktober 2009 om 19.30 uur** in de zaal van Partycentrum “Oud Simpelveld”, Irmstraat 23 te Simpelveld.

Agenda:

1. Opening en mededelingen door voorzitter Luc Wolters;
2. Verslag ALV van dinsdag 14 april 2009.
3. Begroting 2010 penningmeester.
4. Nieuws van secties en activiteiten.
5. J(G)esjproache J(G)esjjechte .
6. Vooruitblik 2010.
7. Rondvraag.
8. Sluiting.

Als programma na de pauze spelen wij in besloten kring de film: *“Paul dans sa vie”*

over het plattelandsleven in Normandië. Het is een bijzondere documentaire over het boerenleven in Normandië, de schoonheid van het Franse platteland en natuurlijk over Paul; een oude boer die, tegen alle moderne stromingen in, vasthoudt aan een traditionele manier van leven.

Op de uiterste westkaap van Normandië, Cap la Hague, leeft de 75-jarige Paul Bedel al zijn leven lang als boer. Samen met zijn twee zussen die net als hij ongetrouwd zijn. Paul is zo krom als de bomen in het heuvelige land waar de zee wild omheen spoelt. Hij duwt in de ochtendnevel zijn karretje voort, met op de achtergrond de kerncentrale die veertig jaar geleden de streek voorgoed veranderde. Boeren verlieten de landbouw om er te gaan werken, maar Paul en zijn zussen bleven zaaien, maaien en cider maken zoals ze dat altijd al hadden gedaan. Nooit ging hij mee met de modernisatie, liever sleutelt hij eindeloos aan zijn haperende machinepark: een hooibalenmaker uit 1956, een maaimachine uit 1945 en een roestige dorsmachine uit 1937. Toch komt ook voor Paul eens het moment om te stoppen...

Dit hartveroverende portret trok volle zalen in Frankrijk. De grappige, wijze en eigenwijze Paul groeide door de film uit tot landelijke bekendheid en hij werd afgelopen zomer zelfs door president Sarkozy op de thee gevraagd.

Het Bestuur Heemkundevereniging “De Bongard” Simpelveld-Bocholtz

Heemkunde-najaarsexcursie Historisch Sittard

Op zaterdag 12 oktober

Beste heemkundevrienden,

Zoals elk jaar organiseert Heemkundevereniging De Bongard een uitstapje.

WANNEER? ZATERDAG 10 OKTOBER
START 10.00 UUR
HOE? VANAF MARKT SIMPELVELD MET EIGEN VERVOER OF
CARPOOLEN
KOSTEN ? KINDEREN GRATIS,
3 EURO VOOR LEDEN,
5 EURO VOOR NIET-LEDEN

AANMELDEN! BEL 045-5443863 OF 045-5445188

Bij dit uitstapje is iedereen welkom. Ons uitstapje is vanwege de geringe kosten laagdrempelig. Dit jaar willen wij extra aandacht schenken aan onze steeds talrijker wordende jongste deelnemers;

zij krijgen de opdracht onze dagtocht te fotograferen,

zodat een ieder die het maar zien wil een indruk krijgt dat cultuur voor de jeugd ook avontuur inhoudt.

Aan de wedstrijd zijn kleine prijzen voor elke deelnemer verbonden en de foto's zullen o.a. in ons clubblad gepubliceerd worden.

Ons thema van de dag is:

Sittard zoals je het nog nooit gezien hebt.

We bezoeken Kerken, de Markt, achteraf gelegen pleintjes, steegjes en de wallen.

We snuffelen in nissen, hoeken, gaten en ruiken aan groen.

Omdat Sittard een grote historie herbergt, zijn wij er zeker van weer een interessante dag tegemoet te gaan. Sittard staat bekend om zijn Maria-Devotie. Jarenlang bruiste het katholieke leven. Vele pelgrims bezochten daarvoor de kerken in Sittard. De basiliek werd in 1875 gebouwd door een leerling van de beroemde Limburgse architect Pierre Cuypers. Het vormt een hoogtepunt van de Neo-Gothiek. De excursie is echter niet alleen interessant voor de kerkenliefhebbers. Tijdens de middagwandeling wordt een nieuw licht op de donkere Middeleeuwen geworpen. Nauwe steegjes, lange wallen en diepe putten, verborgen nissen: We zullen het allemaal onder begeleiding van de Kerkenwacht ontdekken.

Na ons succesvolle excursie in 2008 hebben wij deze keer een extra verrassing voor onze jeugdige deelnemers in petto. Aan hen willen wij vragen ons hele uitstapje te fotograferen om zo de andere leden te laten zien hoe een kind zo'n uitstapje beleeft. Bovendien worden diverse prijzen voor hun deelname uitgelooft. Ten slotte wordt er een selectie van de beste foto's opgenomen in ons periodiek.

Dagindeling

- 10.00u Vertrek vanaf de markt in Simpelveld.
- 11.00u Start rondleiding met uitleg door de kerkenwacht.
Wij bezoeken diverse kerken en het kapittelhuis.
- 13.00u Kleine maaltijd nuttigen op de markt in Sittard.
- 14.00u Korte historische wandeling met uitleg van onze Sittardse vrienden.
- 15.45u Sluiting met voor iedereen een ijsje.
- 17.00u Terug thuis op de markt in Simpelveld.

De excursie gaat onder alle omstandigheden door.

Deelnamekosten: Leden € 3,- , niet-leden €5,- . Kinderen gratis.
De kleine maaltijd is op eigen kosten.

Vervoer is op eigen gelegenheid of samen via carpoolen

U kunt zich voor deze excursie bij Hetty Backbier 045-5443863 of Ine Scholl 045-5445188 aanmelden. Tot zaterdag 10 oktober.

”DE BONGARD”

LEZING IKL op 24 November 2009

START: 19.15 uur in de zaal van Partycentrum “ Oud Simpelveld “, Irmstraat 23 te Simpelveld

In de pauze: Heemkundige boekenmarkt

IKL - werk toen, nu en in de toekomst aan de heemparels gemeente Simpelveld

Een scheerheg, een graft, een bronbosje, een hoogstamboomgaard, een drinkpoel en een hoogstamgroep in het boerenland bijvoorbeeld zijn kenmerkend voor het “heem” van deze gemeente. Naast deze groene kleine

stichting Instandhouding
Kleine Landschapselementen in
Limburg

IKL

landschapselementen horen daar natuurlijk ook officiële monumenten bij, elementen in hout, steen en ijzer en traditionele volksgebruiken.

1986 start IKL

Vanaf 1986 onderhoudt IKL in deze gemeente jaarlijks diverse landschapselementen die te lijden hebben onder achterstallig onderhoud. Door dit beheer blijven de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke waarden van het buitengebied van Simpelveld behouden. Het cultuurlandschap met ondermeer knotbomen, graften (= steilrand tussen akkers en/of weiden onderling), holle wegen, scheerheggen en kleine bosjes op particuliere, agrarische terreinen zijn het werkgebied van de stichting. In een latere periode zijn daar naast de veeweiden met hoogstambomen ook ondermeer natte hooilandjes en kalkgraslanden aan toegevoegd.

Jaarprogramma 2009

Een kikkerpoel op de Keversberg op de huls is recent kin Simpelveld krijgt eind augustus een opschoonbeurt van de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg. Het voortplantingswater voor amfibieën is de laatste jaren begroeid geraakt met diverse struiken en kruiden. Hierdoor is verlanding een reële bedreiging. Om te voorkomen dat dit daadwerkelijk gaat gebeuren, verwijdert IKL alle opslag van bomen en struiken in de directe omgeving van de poel. Naar verwachting kunnen de kikkers, padden en salamanders de poel volgend jaar weer gebruiken voor de afzet van de eieren.

Verder voert IKL in september ook maaiwerk uit aan twee bloemrijke hooilanden op de Keversberg en een kalkgrasland nabij het Miljoenenlijntje. Als deze soortenrijke schraalgraslandjes niet gemaaid worden verruigen ze, waardoor diverse karakteristieke planten als orchideeën zullen verdwijnen. Vanwege de aanwezige orchideeën maait IKL deze percelen wat later in het jaar. Hierdoor hebben deze planten kans gekregen om zaad te zetten, waardoor de kleurenpracht volgend jaar weer gegarandeerd is.

Ter voorkoming van overlast vindt vormsnoei plaats aan een bomenrij bij het voetpad 't Kempke. Daarbij knotten de medewerkers van IKL ook een oude knothaagbeuk die eveneens in deze rij staat. Op een opengevallen plaats in deze rij zal tevens een nieuwe haagbeuk geplant worden.

Verder vindt er knotwerk plaats aan 65 bomen. Dit onderhoud vindt plaats op een zestal plaatsen. Deze bomen waarom het gaat, bestaan uit de soorten es, eik, haagbeuk, esdoorn en meidoorn. Mochten deze bomen niet meer geknot worden, dan zullen deze op den duur uit elkaar breken en sterven. Om dit te voorkomen, is het van belang dat deze bomen met een tussenpoos van ongeveer 7 jaar geknot worden.

Cultuurhistorie en heemkunde.

Bij een vitaal platteland hoort ook zichtbaarheid van (vroeg) historie, grondsamenstelling en gedenktekens en hierbij in deze streek ook zeker individuele geloofuitingen (wegkruisen). Samengevat wordt dit werkerrein bij IKL onder het begrip cultuurhistorie; waarbij dus de inhoud van zowel archeologische-, aardkundige- als geschiedkundige oorsprong kan zijn.

Het weer in “beeld” zichtbaar maken van het voormalig vierde torengedebou van kasteel De Bongerd in Bocholtz, middels het planten van een haagje op de plek van de oorspronkelijke fundering, is hier een praktijkvoorbeeld van. De gemeente Simpelveld heeft door het opknappen van de kruiswegstatie zelf een voorbeeld gesteld van daadkracht in samenwerking met de plaatselijke organisaties. IKL heeft hierbij een hand uitgestoken door met name ook het “bos van de zusters” een hakhoutbeurt te geven. Tegelijkertijd is met name ook de toegankelijkheid – en gaat het er immers om mensen steeds weer te laten genieten van hun eigen omgeving – hersteld.

Toekomst.

In teamverband opereert de gemeente samen met IKL, het IVN, de LLTB om jaarlijks een passend programma samen te stellen. Tot op heden heeft de heemkundevereniging nog geen deel uitgemaakt van deze zogeheten Technische commissie.

Wellicht dat na vanavond een van uw (bestuurs)leden zich aangesproken voelt om deze werkgroep in de toekomst te versterken?

Voor vragen over deze werkzaamheden of over andere landschappelijk gerelateerde vragen kunt u terecht bij stichting IKL, Pierre Grooten tel. 0475-386436.

Oproep van de penningmeester

Steeds vaker gebeurt het dat leden verhuizen. Dat is op zich niet erg, maar steeds meer mensen vergeten een adreswijziging door te geven aan hun Heemkundevereniging. Achteraf is men dan teleurgesteld dat men het periodiek niet meer ontvangen heeft. Hier kan de vereniging (en de penningmeester als beheerder van de ledenlijst) natuurlijk ook niets aan doen.

Daarom het dringende verzoek aan iedereen die verhuist, een adreswijziging te sturen naar onze Heemkundevereniging. Dit kan heel kort in een briefje of een email. Vermeld hierin ten minste uw naam, oude- en nieuwe adres. U kunt dit sturen naar:

Heemkundevereniging De Bongard,
Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld
Of per email naar: debongard@hotmail.com

”DE BONGARD”

Sectie Museum

Projecten

Dorps portretten van Simpelveld:

Het is een hele klus om wat verhalen op papier te krijgen van de mensen die op deze foto's staan. Gelukkig krijg ik hulp van de sectie bidprentjes die kijkt of we van deze mensen de bidprentjes in de collectie hebben en zo iets meer weten over deze mensen in het dagelijks leven. Nu alleen nog de lijst met namen doorgeven aan mijn helper Werner. Die zit iets korter bij de bron en hoort zo misschien meer verhalen dan ik.

Als volgende actie is het nu belangrijk om grote lijsten te verzamelen met minimale maat 50x70 cm. De foto's krijgen we in bruikleen. Er zijn zelf nog enkelen lijsten beschikbaar maar als ik 30 portretten wil gaan ophangen moet mijn voorraad voor de maand mei 2010 nog even groeien. Dus als u gaat opruimen of u heeft een grote lijst die ik voor een maand mag lenen, ben ik u erg dankbaar. Mail of bel me even ik kom ze graag halen.

WOII:

De HKV heeft een Koffieklatsj gehouden in het Bejaardenhuis te Bocholtz op 18 september jl.

Voor deze middag is al reeds eerder in overleg met het bejaardenhuis een afspraak gemaakt om in de week van onze bevrijding een kleine tentoonstelling te maken zodat de mensen nog eens aan het verleden kunnen ruiken. Hiervoor heb ik gebruik gemaakt van de collectie Peter Voncken die in onze kelder op de Boor in mooie kisten bewaard is gebleven. Wat heeft deze meneer Voncken veel werk gehad om al deze dingen mooi op platen te bevestigen met folie af te dekken en overal een verhaaltje bij te schrijven. Er zijn ook de nodige voorwerpen in 3D kisten beschikbaar en kunnen de mensen de spullen nog eens goed bekijken. Ik was zelfs zo onder de indruk van al dit materiaal dat ik helemaal vergeten ben het te poetsen. Gelukkig heeft de stagiaire Bo dit voor mij opgelost. Hiervoor nogmaals mijn dank Bo.

Terug naar de koffieklatsj. Samen met Ine Scholl hebben we aan de bewoners van het bejaardenhuis enkele voorwerpen laten zien die misschien betrekking hebben op de oorlog.

"DE BONGARD"

Recentelijk hebben we een geheel groen keukeninventaris geschonken gekregen van mevr Vliegen uit de Schilterstraat en ik moest nu nog zien te achterhalen of dit werkelijk materiaal is dat ten tijde van tweede wereld oorlog is gebruikt. De dames waren zeer enthousiast en er kwamen verhalen over wat je allemaal met dat kleine steelpannetje deed. Ikzelf begreep namelijk niet hoe je met die grote gezinnen die ze vroeger hadden zo'n kleine pannetjes kon gebruiken.

Een oude helm die ik gekregen heb bracht meer herinnering naar boven bij de heren. Hierover konden ze me vertellen dat ten tijd van de bevrijding door de Amerikanen oud uniformen uitgedeeld werden voor de helpers van de veiligheid. Dit was veelal nog materiaal uit de eerste wereldoorlog en al ver versleten. U begrijpt dat we vele verhalen hebben gehoord en deze zullen we gaan gebruiken voor de tentoonstelling over de tweede wereldoorlog.

Onze tentoonstelling heeft als opzet om verhalen van mensen te noteren. Er is al veel geschreven over het verzet maar over de gewone gang van zaken wordt niet veel bericht en dat is voor mijn generatie toch ook net zo van belang. Nu we zelf niemand meer hebben om verhalen aan te verifiëren gaan we op zoek naar anderen die ons nog iets over deze tijd kunnen en willen vertellen. Dus kent u nog iemand die een leuk verhaal weet of een geschiedenis die niet vergeten mag worden schrijf het op of laat me iets weten en we houden het vast voor het nageslacht. Ook denken veel mensen van dat is bekend of niet interessant genoeg maar juiste de kleine verhalen en weetjes maken een tentoonstelling en een leven veel boeiender.

Om het geheel dadelijk meer tot leven te laten komen wil ik graag een soort keuken inrichten boven op onze zolder. Zoals reeds gemeld heb ik al enig keukengerei, tevens heb ik ook een wasketel, zinken tobbe en een inmaak ketel gekregen. Zelf heb ik ook nog wat in mijn eigen collectie maar ben nog op zoek om mijn waskeuken compleet te maken. Zo weet ik nog niet waar de was werd aan opgehangen en heb ik nog geen knijper om de was uit de ketel te halen. Zijn er mensen die zelf ook nog zulk materiaal sparen of in eigen bezit hebben zou ik het leuk vinden om voor deze twee jaar wat spullen te kunnen lenen. Natuurlijk gaat dit alles via de bruikleenovereenkomsten en wordt het na de tentoonstelling weer bij u terugbezorgd.

Mocht er nog iemand een voorwerp of oorkonde hebben die we hiervoor kunnen gebruiken weet u mij te vinden.

Met vriendelijke groet,

Pascalie Hamers
045-5445482
debongard@hotmail.com

oktober

herfsklüëre

d'r daag jelofo

ee letste tesje tië

heë- jedreëve mè jet

kruppel, doof

en egezinnig

kiekt foësballe

zie- jet mollig en

kôt va oam

evvel fiefig, bekiekt

meëdjës-ongerwesj

jans onjemerkt treffe

tsevrèje blikke zich

in de sjpiggeling

van ing verjeëldde

trowfoto

Uitreiking eerste schildje historische panden Simpelveld / Bocholtz op 1 augustus j.l.

Op zaterdag 1 augustus werd het eerste schildje 'Historische panden Simpelveld / Bocholtz' officieel uitgereikt aan de eigenaren van de Sint Gillishof, Zandberg 20 in Bocholtz. In 2008 is in de gemeente Simpelveld een werkgroep 'Historische panden Simpelveld / Bocholtz' samengesteld.

Het doel van deze werkgroep is om de ingezetenen van de gemeente Simpelveld en de bewoners/eigenaren van de historische panden bewust te maken van de cultuurhistorische waarde van deze panden én de panden herkenbaar te maken voor bezoekers van onze gemeente.

De werkgroep heeft een eerste selectie van 140 panden in de gemeente Simpelveld gemaakt. Deze panden maken naar oordeel van de werkgroep

voorzitter Roy Jorissen (lid HKV) van de werkgroep met onze wethouder van Cultuur

deel uit van het cultuurhistorisch erfgoed van de gemeente Simpelveld. De bedoeling van de werkgroep is om zoveel mogelijk historische panden te voorzien van een emaille schildje (zie bijgevoegde foto), als blijk van erkenning van het historisch erfgoed en herkenning voor passanten.

In januari 2009 hebben 80 bewoners/eigenaren, op twee

de werkgroep met de wethouder

drukbezochte informatieavonden, zich aangemeld om óók hun pand te sieren met een schildje. Na 1 augustus zullen de leden van de werkgroep ook deze mensen gaan bezoeken om ook bij hen het gevraagde schildje aan hun pand te bevestigen.

familie Senden uit Bocholtz en Simpelveld, o.a. van sint-Gillishof

Open monumentendag 2009

Door: Armin Hamers. Fotos: Armin Hamers / Ortwin Reitz

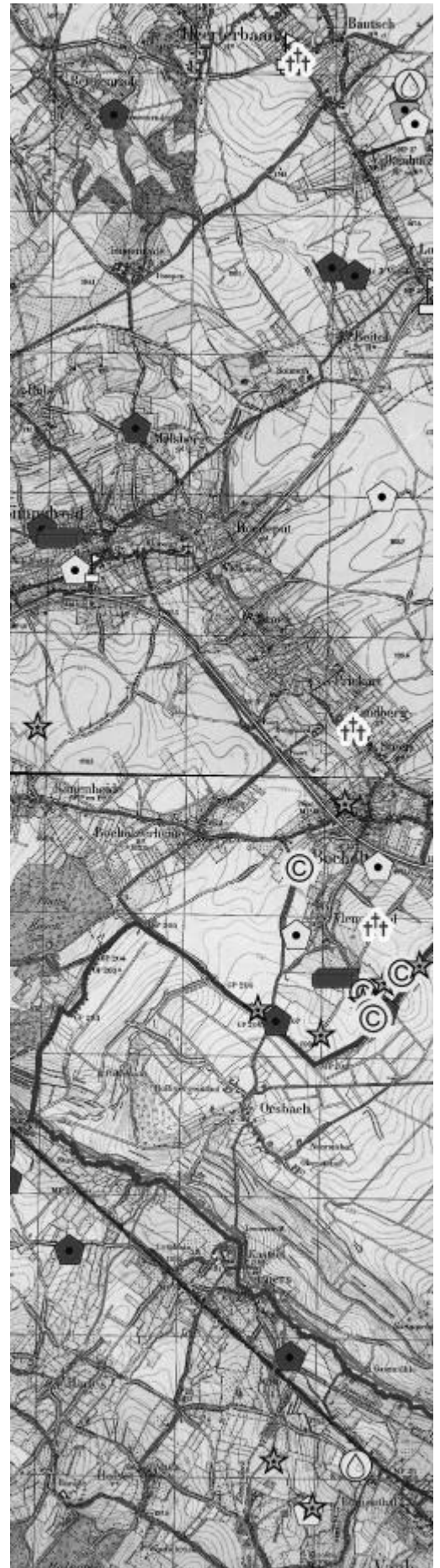
Open Monumentendag 2009 heeft dit jaar in Bocholtz plaatsgevonden op 13 september. Het is georganiseerd op initiatief van de gemeente die hierbij onze medewerking gevraagd heeft. Het landelijke thema was *Op de kaart*. “Op de kaart” betekent aandacht voor monumenten die op een of andere manier ooit op de kaart zijn gezet.

Wij hebben hierbij aangesloten met onze expositie bij Scholtissenhof over het Romeinse verleden van de regio. Middelpunt van deze expositie is immers ook een kaart van onze regio met hierop alle bekende vondstlocaties ingetekend. Om deze dag gestalte te geven is de expositie de gehele dag bemand geweest door een heus Romeins gezin. Bezoekers konden hier informatie krijgen over alles wat er te zien was.

Verder zijn er voor belangstellenden drie wandelingen geweest door de “Romeinse vallei” (Vlengendaal) onder leiding van enkele van onze gidsen.

Namens de gemeente is de gehele dag een stand bemand geweest bij ingang van Scholtissenhof. Hier was gratis informatie beschikbaar over de Romeinse vallei en tevens ook enkele boeken te koop.

Ondanks het gebrek aan publiciteit voor dit evenement was er veel belangstelling van vooral lokale mensen. Naar schatting van de gemeente waren er circa 300 bezoekers op deze open monumenten dag. Dit was zowel in de expositie als ook bij de wandelingen goed te merken en maakte de dag tot een succes.

Blik op de Romeinse Vallei, op de weg richting Orsbach

Hier werden flink moppen getapt....

De kinderen hebben Romeinse resten gevonden in het veld

Bevrijdingswandelingen Bocholtz en Simpelveld

Door: Ortwin Reitz

Rond een uur of 7 op zaterdagavond 19 September j.l. verzamelden zich ongeveer 30 deelnemers voor de bevrijdingswandeling te Bocholtz. Onder hen ook Burgemeester H. Bogman en Wethouder R. Palmen. Na een introductie door de voorzitter van heemkundevereniging "De Bongard" en het uitdelen van lampionnen aan (onder meer) de aanwezige kinderen leidde gids Marcel Langohr de groep verder.

Bocholtz: Vertrek bij Scholtissenhof

Bocholtz, bij de spoorwegovergang waar het ongeval in 1940 plaatsvond.

Er werd stilgestaan bij het zware ongeval tussen een trein en een bus met arbeiders, dat mede door oorlogsomstandigheden plaatsvond in december 1940 op de spoorwegovergang. De 4 personen, die hierbij hun leven verloren, zijn in zekere zin ook oorlogsslachtoffers.

Vervolgens trok de groep naar de begraafplaats van Bocholtz, waar de Burgemeester de gevallen militairen memoreerde. Hier werd tevens door een trompettist de militaire eer ten gehore gebracht. Tenslotte voerde de

wandeling naar de hoeve Overhuizen, alwaar bij het oorlogsmonument het Wilhelmus ten gehore werd gebracht.

Burgemeester Bogman spreekt op de begraafplaats van Bocholtz

Ook in Simpelveld verzamelde zich, een uur later, zo'n 30 personen om de bevrijdingswandeling te maken. Onder leiding van de gids Marianne Bonten werd stilgestaan bij de wijze waarop Simpelveld in 1944 bevrijd werd.

Bij het gemeentehuis te Simpelveld stond een erehaag van de schutterij bij een herdenkingsplakette. Later op de avond hadden 2 dames enkele honderden! waxinelichtjes op de begraafplaats van Simpelveld geplaatst en zo een corridor gevormd.

De erehaag bij het gemeentehuis te Simpelveld

Onderweg bij de rotonde in Simpelveld

Het was in beide plaatsen een zeer waardige herdenking, mede door de samenwerking tussen de heemkundevereniging en het oranje comité.

Met slechts het licht van deze lichtjes werden de oorlogsdoden van Simpelveld herdacht, ook hier met militaire eer. Tenslotte heeft de groep zich nog eens op het Oranjeplein verzameld en aldaar werd onder leiding van Luc Wolters in samenwerking met de burgemeester het volkslied gezongen, ook hier weer met erehaag.

Bij het monument op het Oranjeplein

Nachtsfeer op de begraafplaats te Simpelveld

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (18)

Hans Hermans

Hoofdstuk XIV Vastenavond versus Carnaval (4)

De vorige keer konden we lezen, dat de schijngestalten van de maan veel invloed hebben op onze biologie. Zelfs onze stemming is voor een deel afhankelijk van 'Luna' en niet voor niets spreken onze oosterburen over goede of slechte 'Laune'.

De kerk keerde zich tegen de maskerade

Carnaval 2009 publiceerde de Limburgse pers, dat bij de Oudewijvenfestijnen, nauwelijks gemaskerde vrouwen aanwezig zijn. De redacteur voegde er meteen een (zijn !) stelling aan toe: 'Carnaval is op zijn retour !' Als redacteur had hij natuurlijk moeten weten, dat het Oudewijvenbal, niets met carnaval te maken heeft. De maskerade is een vastenavondrelict. Vastenavond was het feest van de vermomming en uiteraard voorspoed voor vee en vruchtbare vrouwen. Deze keer zijn we op weg in de middeleeuwen en 'varen' met *Blaue Scuute (scheepswagen)* naar Sint Truiden. Het narrenschip werd ook wel *Carrus Navalis* genoemd.

14.8. Scheepswagen

14.8.1. Over dekens en dreumels

In 1673 werd in een Nederlands woordenboek voor het eerst het substantief *carnaval* opgenomen. Maar al veel eerder bestond het Latijnse begrip *carnelevamen*, waarvan de Italianen *carnavale* en de Fransen *carnaval* gemaakt hebben. Het had weinig of niets te maken met *vastenavond*, want dat uitbundig feest wordt in Frankrijk *mardi-gras* genoemd. In Keulen werd in 1780, het begrip *Karneval* gebruikt, maar het zou nog tot 1823 duren voordat het in praktijk gebracht zou worden. Pas in 1839 bereikte de Rijnlandse carnavalscultuur het dal van de Maas. In dat jaar werd in Maastricht, met de naam *Momus*, afgeleid van vermomming en de Griekse satiregod Momos, de eerste carnavalsvereniging van Nederland opgericht, doch helaas in 1939 weer opgeheven. Pas in 1946 werd te Maastricht de carnavalsvereniging *De Tempeleers* opgericht. Thans is *Jocus* in Venlo, uit 1842, de oudste carnavalsvereniging in ons land. *Jocus* betekent feitelijk 'haan' en het motte luidt: *Jocus Vitae, Quod Sal Coenae ! (Wat de Joeks is voor het leven, is het zout voor de pap)*.

Dordrecht, in de middeleeuwen een hoogburcht van maskerade, was na de reformatie niet blij met vermomde vastenavondvierders. Tijdens vastenavond

1843 verordonneerde de edelachtbare raad, een vermommingverbod in alle straten. Waarschijnlijk had men negatieve ervaringen opgedaan, want de burgemeester schreef: 'Sommige onrustige personen zich uitgelaten hebben dat de aanstaande vastenavond de gelegenheid zoude aanbieden om zich gemaskerd langs de straten en op publieke plaatsen te begeven te kunnen aanstoken of bedrijven' (...) In Limburg was het vooral de geestelijkheid, die een stok tussen de wielspaken van de narrenkar te probeerde te steken. In 1926 richtten de Nederlandse

bisschoppen een herderlijk schrijven aan de beminde gelovigen, want de 'lichtzinnige geest' zou uitgebund moeten worden. De clerus kreeg terstond steun van Sobrietas, de Nederlandse koepel voor drankbestrijding, maar ook van de Bond van Christelijke Geheelonthouders, de Limburgsche Mariabond, Priesterkruisverbond, het Limburgsch Kruisverbond, enz. enz. In Sittard werd in 1881 de carnavalsvereniging *De Marotten* opgericht en daar beschikt men over een carnavalskrant uit 1884. Ooit was het *mombakkes* (masker) een rotsvast onderdeel van het vastenavondgebeuren dat aanvankelijk, zeer aarzelend, meegenomen werd naar het moderne carnaval. Maar daaraan maakten

de kerkelijke autoriteiten, in het kader van een zeer felle carnavalshetze, in 1932 een einde aan. Toen wist deken Rhoen de burgemeester van Sittard zo ver te krijgen, dat hij een voorstel tot vermommingsverbod aan de raad voorlegde. Dit

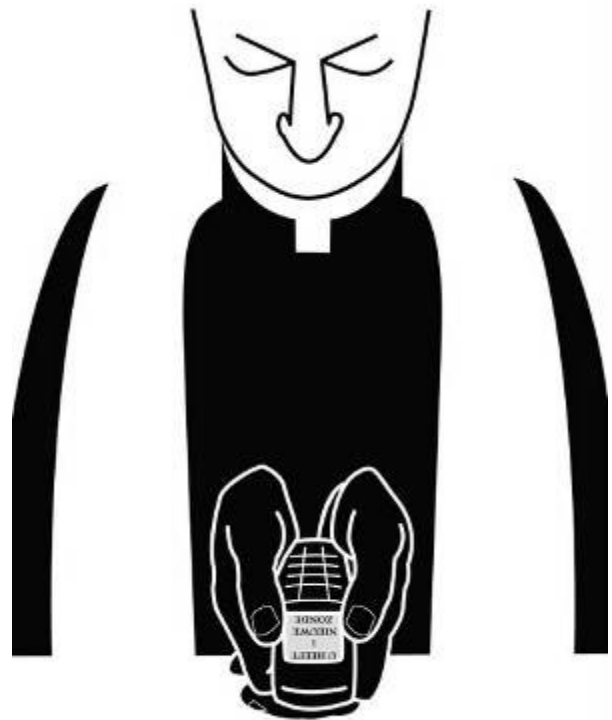
Deken Rhoen wist in 1932 een vermommingsverbod aan de raad voor te leggen. Dit werd, achter gesloten deuren, met acht stemmen voor en zeven stemmen tegen, aangenomen. De verontwaardiging van de Sittardse narren sloeg om in een volksoptocht en het gevolg was dat bij roomse raadsheren de vensterruiten aan diggelen gegooid werden. De politie reageerde met charges met de blanke sabel. Een jaar later werd vermommen weer argwanend toegestaan en de Kerk hield zich koest. In 1962 was er plotseling, volgens deken Debije, sprake van schandelijke uitpattingen tijdens het folkloristische feest in Venlo en ook hij probeerde carnaval aan banden te leggen. Maar de gelovigen hadden geen behoefte meer aan dictatoriale dekens, zodat in 1962 in Horst aan de Maas, de carnavalsvereniging

werd, achter gesloten deuren, met acht stemmen voor en zeven stemmen tegen, aangenomen. De verontwaardiging van de Sittardse narren sloeg om in een volksoptocht en het gevolg was dat bij roomse raadsheren de vensterruiten aan diggelen gegooid werden. De politie reageerde met charges met de blanke sabel. Een jaar later werd vermommen weer argwanend toegestaan en de Kerk hield zich koest. In 1962 was er plotseling, volgens deken Debije, sprake van schandelijke uitpattingen tijdens het folkloristische feest in Venlo en ook hij probeerde carnaval aan banden te leggen. Maar de gelovigen hadden geen behoefte meer aan dictatoriale dekens, zodat in 1962 in Horst aan de Maas, de carnavalsvereniging

D'n Dreumel opgericht werd. (Opmerking: Een *dreumel* is een stukje garen of een los draadje aan de kleding. 'Floees' plegen wij in onze omgeving te zeggen.)

14.8.2. L'Osservatore Romano 2009

De bemoeiingen van religieuzen werden allengs minder, maar ook in 2009 ervaren wij middels het sacrament van de biecht, dat mannen heel veel moeite hebben om hun

De kerk schenkt de zonden kwijt

lustgevoelens te beteugelen, terwijl vrouwen zich het vaakst bezondigen aan ijdelheid. Dat blijkt uit een rapport van het Vaticaan over de zeven hoofdzonden. Het rapport is gebaseerd op een biechtonderzoek van de 95-jarige Roberto Busa; een jezuïtische wetenschapper. De persoonlijke theoloog van paus Benedictus XVI, Wojciech Giertych, onderschrijft de bevindingen in de Vaticaanse krant *L'Osservatore Romano*. Volgens Giertych kost het mannen de meeste moeite niet toe te geven aan hun lustgevoelens, gevolgd door vraatzucht en luiheid. Vrouwen strijden

WIE KENT ZE NOG, DE ZEVEN HOOFDZONDEN? HOOGMOED, TRAAGHEID, GULZIGHEID, GRAMSCHAP, JALOERSHEID, HEBZUCHT EN ONKUISHEID... WIE BEOEFENT ZE? WIE KOESTERT ZE?

De 7 hoofdzonden

vooral tegen hun ijdelheid, jaloezie en woede. Hebzucht is de zevende hoofdzonde. Katholieken moeten hun zonden volgens de Leer ten minste een keer per jaar opbiechten aan een priester. Die vergeeft de zondaars uit naam van God.

L'OSSERVATORE ROMANO

14.8.3. Zottenschip

Wij konden reeds eerder lezen, dat vastenavond in veel plaatsen gelieerd was aan een scheepskar of scheepswagen. Vroeger werden naar tijd en ruimte, ook synoniemen zoals: zottenschip, karrenschip, narrenschip, wagenschip, wielschuit, zuipschuit en blauwe schuit gebruikt. In de middeleeuwen gaf men de voorkeur aan de naam *Carris Navalis*. Omdat het voertuig niet vaart maar rijdt, geniet het woord *scheepswagen* de voorkeur. Er is natuurlijk niets mis mee, om de scheepswagen thans *blauwe schuit* te noemen.

14.8.4. Blauwe Schuit

Verdiepen we ons in deze historie, dan zien we, dat er bij veel verschillende culturen, sprake was van 'spelevarende' schuiten op wielen, die door straten getrokken werden. Sommige historici zijn er van overtuigd, dat de Romaanse carnavaleske vorm van vastenavond, afgeleid werd van *carris navalis*, hetgeen we met scheepskar of scheepswagen zouden kunnen vertalen. Babyloniërs, Grieken, Romeinen en Germanen, allemaal hadden zij er tijdens hun vruchtbaarheidsfeesten behoefte aan, om met schuitkarren te rijden.

Blauwe schuit

Ook in de middeleeuwse literatuur, komen wij die 'woelige wielschuit' tegen en wordt niet zelden *Blauwe Sjuut* genoemd. In Nederland waren wel een dozijn plaatsen, waar met vastenavond een boerenkar 'aangekleed' werd. Onlangs ontdekten heemkundigen dat er ook in het *Krabbegat (Bergen op Zoom)*, een 'schuit' van stal gehaald werd. De Krabbegatters zeggen trots: 'Wij vieren nog steeds *vastenavond*, omdat ons feest van Bourgondische oorsprong is en dus geen Rijnlandse (carnavals)-variant zoals in Maastricht.' (...) In het centrum van Nijmegen is hun 'blauwe steen' een markant punt. Toen die steen in 1976 op carnavalsdinsdag vervangen werd, gebeurde dat door de voorzitter van de *Blauwe Schuit*. Onder die steen legde men een metalen koker, met daarin documenten die op de *Schuit* betrekking hebben. De burgemeester beloofde plechtig, dat voortaan op carnavalsdinsdag om 11.11 uur op de *Blauwe Steen* een vat bier aangeslagen zal worden. (...)

14.8.5. Narrenschiff

Dat Romeinse soldaten tussen Rijn en Maas, in het voorjaar hun *saturnaliën* vierden en met een scheepswagen door de straten trokken is bekend. Wat gebeurde er, toen de Romeinen in het begin van de vijfde eeuw, deze streek verlieten? Helaas weten wij niet, of de vruchtbaarheid sfeesten door de bewoners overgenomen werden. Gedocumenteerd werd wel een gebeurtenis in 1133, toen een *Narrenschiff*

De abt van Sint-Truiden maakte een einde aan het narrenschiff

vanuit Inda op ‘grote vaart’ ging. In de *Gesta Abbatum Trudonensium* schreef abt Rodulphus van de abdij van Sint-Truiden in 1133, dat een schip op wielen, gebouwd door het weversgilde van Inda (thans Kornelimünster), in Sint-Truiden aanlegde. Het is nog steeds niet duidelijk, waarom de welgestelde wevers van Inda een schip op wielen construeerden? Hadden zij dat al eens eerder gezien of gedaan? Waarom noemden zij hun scheepswagen *Blauwe Scute*? Waarom legde de overheid hen geen strobreed in de weg? Waarom werd het weversgilde in iedere plaats uitbundig begroet? Ook dat weten we niet. In die tijd bevond het weversgilde zich vrijwel overal in het hoogste segment van de gildenstructuur. Het is bekend dat het narrenschip i.c. scheepswagen, via Aken naar Maastricht getrokken werd. In die stad waren de zotten, mannen en vrouwen, uitbundig en enthousiast. De wevers die van scheepsbouw weinig verstand hadden, kregen op de Maaskade hulp van echte schippers.

De blauwe schuit kwam na 875 jaar opnieuw in Sint-Truiden en werd er ditmaal hartelijk ontvangen

Daar werd het narrenschip van masten en zeilen voorzien, ook werden kleine reparaties uitgevoerd. Een dag later trok de ‘zottenschuit’ naar het Land van Loon. In Tongeren, Borgloon en Sint-Truiden werd zeer uitbundig gevierd. De abt van Sint-Truiden was getuige van pure perversiteiten. Hij wist te berichten dat in zijn stad, hitsige kerels en halfnaakte vrouwen met loshangend haar, bij maanlicht zongen, dansten en zich daarna schaamteloos gedroegen (...) De boot op wielen noemde de abt *diabolicum technam* (technisch duivelswerk). Wij kunnen ons voorstellen, dat de brave man niet blij was met de ‘bemanning’ uit het Rijnland, temeer

hij overtuigd was, dat de blauw geverfde boot door boze geesten of duivels begeleid werd. Hij kon zich ook niet verenigen met de mentaliteit van de inwoners van omliggende plaatsen, die van heinde en verre toestroomden, om mee te dansen en mee te wippen. Overal waar de schuit aanlegde, vonden fenomenale feesten plaats met openlijke orgiën van een zinverbijsterende zinnelijkheid, die voor deze mismoedige middeleeuwer te ver gingen. Aan Godfried graaf van Leuven berichtte hij, dat hij schoon genoeg had van de aanstootgevende activiteiten. Hij had het anders moeten formuleren, want feitelijk had hij aanstoot genomen... Hoe dan ook, voor de graaf van Leuven was het, om meer dan één reden, een kolfje naar zijn hand, om aan het geile gedoe een einde te maken. Hij was in de nopjes, dat ie naar het zwaard mocht grijpen, want hij lag al jaren in de clinch met de Hendrik II graaf van Limburg. Beide ‘heren’ noemden zich voogd van Sint-Truiden en ieder van hen hoopte hertog van Neder-Lotharingen te worden. Klaarblijkelijk was de graaf van Leuven de sterkere, want hij werd hertog van Neder-Lotharingen en trok in 1140 met een leger naar Aken. Hij richtte geen verwoestingen aan, maar dwong de magistraat en bewoners, hem passend en behoorlijk te huldigen.. En de scheepswagen in Sint-Truiden? De graaf van Leuven liet de met ‘zondige bedoelingen’ gebouwde ‘schuit’, naar het Brabantse stadje Leeuw (thans Zoutleeuw) trekken en daar werd ze ‘geënterd’. Wat er met de bemanning gebeurde is niet bekend. Volgens de ene overlevering was er een bloedbad en het is ook bekend dat zelfs de inwoners van Leuven, onder de aanval van de graaf te lijden hadden. Bernhard van Clervaux (1090-1153) schreef in 1147: ‘Het leven der mensen in Aken dient meer het genot en de lichamelijke begeerte, dan hun zielenheil!’ De Akenaren reageerden: ‘De mens is van nature een gezellig wezen en kan zonder levensvreugde niet leven!’ In 1986 verscheen er van de scheepswagenreis, een Nederlandse vertaling in de serie *Maaslandse Monografieën*. De originele vertaling bevindt zich in de Rijksbibliotheek van Brussel en een kopie in het stadsarchief van Maastricht. Nu afwachten

of een filmregisseur het aandurft er een draaiboek van te maken...

14.8.6. Blauwe Scuut

Het begrip *Blauwe Scuut* werd in 1413 in een stukje proza van Jacob van Oestvoerne gebruikt. Het gaat hier over een gilde, bestaande uit vertegenwoordigers van alle lagen uit de bevolking, die allemaal uitblonken door grote gebreken en onfatsoenlijke ondeugden. Lieden van alle rangen en standen waren er welkom op voorwaarden dat ze zich losbandig en gulzig zouden gedragen. Tot die groep behoorden koppige kooplieden, mollige monniken en sullige studenten. Maar echte criminelen, zoals hoogverraders, moordenaars en brandstichters, waren van deelname uitgesloten. Het gildenwezen stond toen op een hoog peil en voor hun leden waren vastenavond en een 'schuut op wielen' mogelijkheden om stoom af te blazen. Van Oestvoerne verhaalt dat in Vlaanderen al eerder sprake was van scheepswagens en dat in plaatsen zoals 's-Hertogenbosch, Utrecht, Breda en Nijmegen, mettertijd dat 'schip' ook gebruikt werd. We zien dat het narrenschip in al zijn facetten, een belangrijke rol speelde bij de middeleeuwse vastenavondviering. Het stukje proza dat nu volgt is speciaal bedoeld als moraliserende voordracht en is traditioneel een vorm van sarcastische standensatire. Hier wordt iedereen belachelijk gemaakt, maar de vrouwen van lichte zeden en misdadige mannen, die door eigen schuld geen stand hebben, vallen buiten het vastenavondgilde.

Die blauwe scuut (Jacob van Oestvoerne)
Prins Carnaval nodigt alle zotten uit om met de blauwe schuut mee te varen, namelijk Edellieden die boven hun stand leven. Hoge en lage geestelijken die het kerkelijk bezit verteren. Monniken die bedelen om goede sier te maken. Poorters en vooral hun zonen, die hun kapitaal opmaken. Nonnen en begijnen die hun liefde verkopen. Oude vrijsters die hun schade proberen in te halen. Handwerkers en winkeliers die meer uitgeven dan ze verdienen. Knechts en meiden die een zorgeloos leventje leiden. Iedereen die zich meer door dwaasheid dan door wijsheid laat

leiden, is welkom. Het gilde is echter niet toegankelijk voor misdadigers en hoeren. Het lidmaatschap wordt beëindigd zodra men wijs wordt, in het huwelijk treedt of tot rijkdom geraakt. (...)

Das Narrenschiff_1549

14.8.7. Die Blau Schuyte

Een jaar later, dus in 1414, was er in Antwerpen sprake van *Die Blau Schuyte*. Ze was bemand met maatschappelijk uitschot en de scribent wist veel te schrijven over de bandeloze bende die zich mateloos gedroeg. Vastenavond was ook daar het feest van de omgekeerde wereld. Door immoreel gedrag werd duidelijk gemaakt, hoe het feitelijk wel (of niet) hoorde...

In 1445 protesteerde paus Eugenius IV in felle bewoordingen tegen de viering van vastenavond in het algemeen en het openlijke schaamteloze gedrag op de 'schuutkar' in het bijzonder. Voortaan mochten geen rijdende schuiten meer gebruikt worden. Opnieuw kwam er einde aan een controversiële viering, die men vastenavond noemde. Maar of de stem van de paus ook het Rijnland en Vlaanderen bereikte, is nog maar de vraag. Wel is bekend, dat in 1465 te Wenen vastenavond, met de naam *Fasching*, strikt verboden werd.

14.8.8. Dat Narren Schyp

Ook andere bekende schrijvers, hadden het over een *Blauwe Schuut*. In 1492 schreef Sebastian Brant (1457-1521), een Duitse jurist en humanist, in het kader van vastenavond, de bekende middeleeuwse moraalsatire *Das Narrenschiff*, die twee jaar later gedrukt werd. Een vertaling in het Latijn met de naam *Stultifera Navis* kwam in 1497 op de markt. In hetzelfde jaar ook een Nederduitse uitgave, met de naam *Dat Narren*

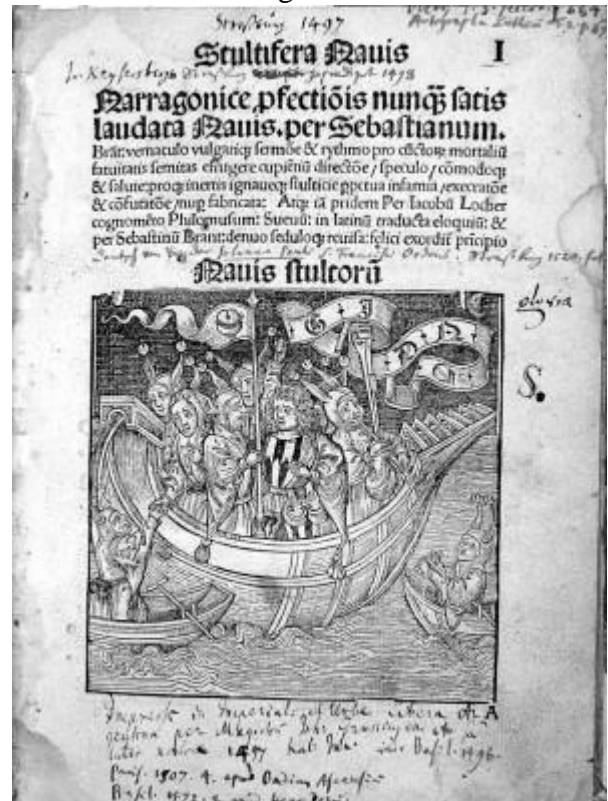
Schyp, die in Lübeck gedrukt werd. Lezen wij het boek, dan komen wij opnieuw tot de conclusie, dat vastenavond een tijd van de ‘omgekeerde wereld’ was, waar alles kon en alles mocht. Voor de gewone burger was het de gelegenheid om op wulpse wijze de remmen los te gooien. Het lijvige boek bevat 112 hoofdstukken, waarbij in ieder hoofdstuk een menselijke ondeugd beschreven wordt. Hovaardij was erger dan echtbreuk, hebzucht erger dan roddel. Brant weet in zijn boek alle aspecten onder te brengen bij de categorie *Narretei*, met belangstelling voor de nar in het algemeen en voor de sfeer op het schip in het bijzonder. Het boek behoorde tot de populaire ook door het volk te gebruiken literatuurvorm van narrenverhalen; soms satirisch maar tevens onderrichtend met betrekking tot de vele menselijke zwakheden. Voor de Kerk was de inhoud van het boek een welkome aanleiding om er een ‘predikboek’ van te maken. Dat werk, met de naam *Naviculasive Speculorum Fatuorum*, werd in 1510, kort voor zijn dood, door Johan Geiller von Kaiserberg geschreven.

Humanist Sebastian Brant schreef over het narrenschip

In de 16^e eeuw volgden meerdere vertalingen en toelichtingen, maar de Kerk was er niet gelukkig mee, omdat de boeken satirisch

waren en bovendien geïllustreerd

Sebastian Brant Das Narrenschiff 1497

werden. Johan Geiller (1445-1510) tekende, onbewust, ook voor het logo van de *Blauw Sjuut va Heële*. Het motto luidt: ‘*Ad Narragoniam*’ (Op naar het Narrenland.) Van *Das Narrenschiff* verscheen een facsimile van de eerste uitgave, met vertaling in het Nederlands door dr. E. Vandervoort (Budel 2007).

14.8.9. Desi Erasmus en Jeroen Bosch

In 1492 werd de bekende humanist Desi Erasmus (1469-1536) tot priester gewijd. In 1509 schreef hij de satire *Moriae encomium, sive Stultitiae laus*. In het boek rijden en varen moeder *Stultia (Zotheid)*, samen met haar vijf dochters over de hele wereld en worden menselijke dwaasheden aan de kaak gesteld. Daarbij de onontbeerlijke sarcastische kritiek op kerkelijke en wereldlijke leiders. Terwijl Erasmus gekwalificeerd was, om paus te worden, is zijn humanistische inbreng van zeer grote invloed. Feitelijk maakten zijn werken de baan vrij voor hervorming en reformatie. Hij schreef in het Latijn, maar in de boekhandel liggen twee moderne vertalingen van *Lof der Zotheid*.

Antiquariaten hebben vaak ook een goede, maar iets oudere vertaling op de plank staan. De eerste Nederlandse vertaling met de naam *Lof der Zotheid* kwam pas in 1560 op de markt en werd verzorgd door Johan Geillyaert (1507-1574). In de loop der eeuwen verschenen veel vertalingen, bekend zijn die van Petronella Bange in 2000 en van Harm-

Hieronimus Bosch
Zottenschip 1490-1500
Parijs Louvre

Jan van Dam uit 2001.

Een tijdgenoot van Erasmus was, Jheronymus van Aecken, alias Jeroen Bosch (ca.1453-1516) die de *Blauwe Schuit* op een van zijn schilderijen ver eeuwigde.

Volgens sommigen werd de kunstschilder Jheronymus van Aecken, alias Jeroen Bosch in Aken geboren. Maar veel waarschijnlijk

is, dat zijn vader, ook kunstschilder, in Aken geboren werd en dat Jeroen in Bosch ('s-Hertogenbosch) ter wereld kwam. Jeroen maakte rond 25 schilderijen, waaronder een aantal drieluiden. Tijdens een bezoek aan Den Bosch zag ik in restaurant *In de Bossche Eetkaemer* (Korte Putstraat 9), een replica van het bekende triptiekschilderij *Het Narrenschip*. Het hoge formaat van dit werk wekt de indruk, dat dit één van de panelen moest vormen voor een triptiek, waarvan Bosch er minstens zeven anderen gemaakt heeft. Het originele schilderij werd in 1918 door Camille Benoit geschonken aan het Louvre te Parijs. Een mogelijk ander deel van de triptiek, *Allegorie van de gulzigheid en de onkuisheid*, bevindt zich in New Haven te Connecticut.

Jeroen, een Rijnlander, kende de vastenavondgebruiken op zijn duimpje. Op het paneel *Het Narrenschip* geeft hij, een

eminente expressie vol met symboliek van de op zijn eind lopende Bourgondische tijd. Dit werk moet gezien worden als een parodiërende penseelvriucht, met het gulzige gedrag van geestelijken. In een schilderachtige schuit, met een boom als mast en een tak als roer, zitten twee nonnen, een monnik en een groepje boeren te brassen. Op de scheepsvlag staat een halve maan, volgens het middeleeuws gedachtegoed het embleem van de ketterse Turken. Aan het roer zit een nar en op zijn hoofd bouwen vogels een nest... De non speelt op een luit, terwijl de geestelijke en de andere mensen zingen. Ook proberen zij in een koek te happen, die aan een touw bungelt. Zoals hier en ginder gebruikelijk, gold muziek als sfeermaker en de aanwezigheid van een bord kersen, in die tijd een erotisch symbool, maakt duidelijk dat de kuisheid op het spel staat. Ook de gulzigheid wordt gehekeld, want er is een boer die in de mast klimt om een gebraden gans los te maken en bij de bostrand een man die overboord zijn maag ledigt. Aan de andere kant van de boot ligt een man die vastgegrepen wordt door een vrouw met een kruik in haar handen. In het water twee naakte mannen die afkoeling zoeken, maar ondertussen hun drinknap omhoog steken om gevuld te worden. Kersen, kruiken, gevogelte en vis, het zijn zonder uitzondering emblematische toespelingen op het losbandige leven van een gezelschap dat vrijpostig vastenavond viert.

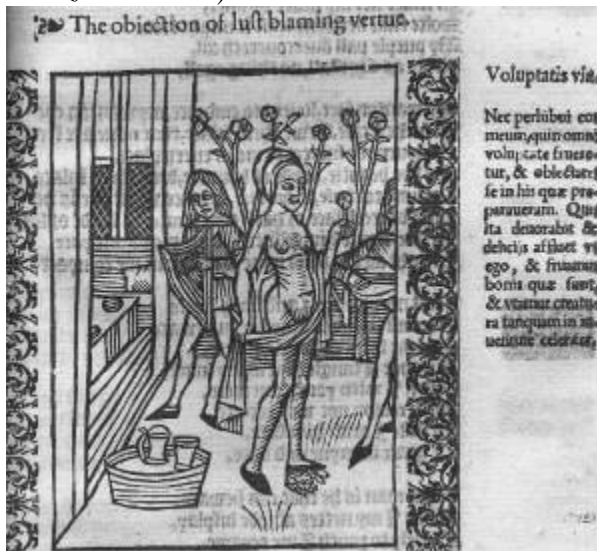

Pieter Brueghel De strijd tussen Vastenavond en Vasten, zoals onderdeel van de lezing rond Carnaval in 2008.

Vijf jaar na de dood van Jeroen Bosch, werd Pieter Brueghel sr. (ca.1521-1597) geboren. Ook hij leefde in de vurige vastenavondtijd,

die zijn climax had vanaf de 14^e eeuw tot in het midden van de 16^e eeuw. Net als Jeroen Bosch liet ook Pieter (de Oude) tot in detail zien, hoe er in de steden en op het platteland, grandioos gefeest werd. Hij schilderde het doek *De strijd tussen de vastenavond en de vasten*. Tijdens de drie dolle dagen voor Aswoensdag werd de maatschappelijke orde op haar kop gezet. We zouden het ook de *opportunistische onorde* kunnen noemen. Een vastenavondnar sprak *spotrecht* en verplichtte het volk zich losbandig te gedragen. De moraal van het verhaal is: Kijk maar wat er gebeurt, als we niet volgens het boekje leven ! Het gebeurde in een tijd toen de stedelijke samenleving in ontwikkeling was en de stedelingen zich conformeerden aan het burleske gedrag op het land.

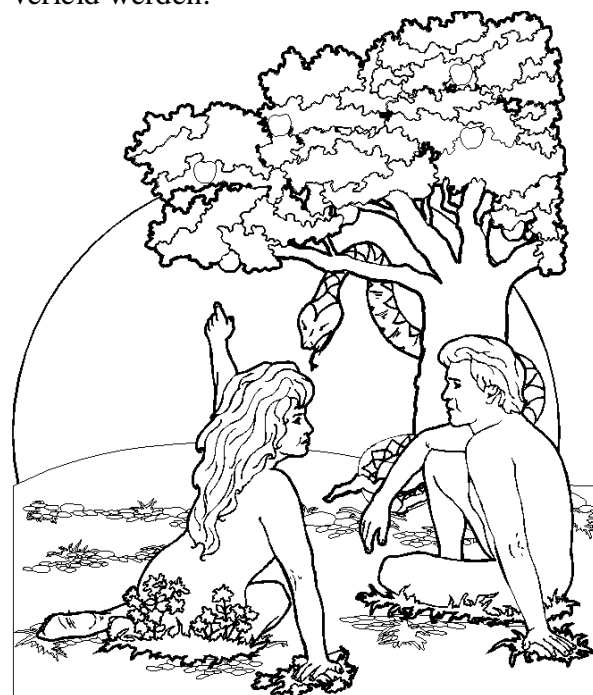
14.8.10. Jodocus Badius
Wij konden lezen dat Sebastian Brant in 1492 de opzienbarende satire *Das Narrenschiff* schreef, waarin hij de menselijke tekortkomingen aan de kaak stelde. Hij persifleerde de dwaasheden die ontstaan door een verkeerd gebruik van de zintuigen. De Vlaming Josse Bade (1462-1535), die zich zelf Jodocus Badius noemde, schreef in 1501 het boek *Stultiferae Naves (Schepen der Dwaze Vrouwen)*.

Dwaze zintuigen werden als vrouwen voorgesteld

In zijn boek met symbolische schetsen, stelt hij de zintuigen als basis voor zinnelijke genoegens, die gefigureerd worden door vijf dwaze maagden, die scheepjes bevaren. Badius, kennelijk een fervent tegenstander

van *vastenavond*, wist dat de zintuigen overwicht hebben op de rede. Volgens Badius zou dat andersom moeten zijn. In zijn boek publiceerde hij zes hoofdstukken, ieder verlucht met een duidelijke houtsnede. Op het eerste schip figureerde hij de oermoeder Eva in paradijselijke staat. Met naakt en bloot was er in die tijd niets mis, voor zover tegen het *Zesde Gebod* niet al te openlijk gezondigd werd. In het boek volgen dan vijf allegorische tekeningen van de *Dwaze Zintuigen* die voorgesteld worden als vrouwelijke figuren. Ook hier sluit hij zich aan bij de Kerk, die door de eeuwen heen de vrouwen als faliekant foute figuren neerzet. In tegenstelling tot de heren der schepping, beschouwde men vrouwen als het zwakke geslacht, de aanstichtsters van het kwaad met heel weinig gezond verstand en verantwoordelijk voor de zonden van de mannen. Denk aan Adam, Salomon en David, die door een vrouw verleid werden.

Eva veroorzaakte voor Adam en haar de erfzonde

In het boek maakt Eva, als eerste vrouw, gebruik van de scheepsmetaforiek: ‘Als eerste stap ik in het schip der dwaazen, want ik ben de moeder van alle dwaasheid!’ (...) Om de vrouwelijke verleidingskunst te onderstrepen, heeft ook de slang een vrouwelijk gezicht... In een tijd dat de erfzonde nog bestond, was het immers van het allergrootste belang om de vrouw zo negatief mogelijk in beeld te

brenge. Op alle houtsneden bevinden zich naast de dwaze maagd, net als in het boek *Das Narrenschiff*, ook mannen die een zotskap dragen, het uiterlijke kenmerk van dwaasheid. Natuurlijk spelen hierbij ook harp (wuftheid), roos (begeerte), spiegel (ijdelheid) en drinkbeker (dronkenschap) een belangrijke rol. Volgens de toenmalige opvattingen, leidden de zintuigen automatisch tot zonde. Zo wordt de smaakzin al gauw vertaald met 'vraatzucht' en de tastzin met 'handtastelijkheid'. Vanuit kerkelijk moraalfilosofisch oogpunt bestaat er dus een duidelijk wantrouwen ten aanzien van de zintuigen en dat wist Badius in zijn boek duidelijk te maken. Zijn credo is, dat de zintuigen haarden zijn van verderf. De zintuigen mogen eventueel garant staan voor een zeer kortstondig genot, maar staan het zielenheil in de weg.

De Heerlense Blauw sjuut met gilde

14.8.11. Gilde Blauw Sjuut

Vreemd genoeg heerste er na *Das Narrenschiff*, een eeuwenlange stilte rondom de scheepswagen en zijn bezetting. Het is een grote verdienste van de carnavalsvereniging *De Winkbülle* uit Heerlen, om in 1949 tot oprichting te komen van het *Gilde Blauw Sjuut* en een scheepswagen met de naam *Blauw Sjuut* in de vaart te brengen. Voer het narrenschip ooit (1133) vanuit

Kornelimünster naar het Maasland, sinds 1949 'vaart' de *Blauw Sjuut* vanuit haar thuishaven Heerlen naar omliggende plaatsen. Omdat er geen traploze relaties bestaan tussen vastenavond en carnaval, moeten wij de bemoeiingen van dit Heerlens gilde op prijs stellen. Zij wisten/weten met hun *Blauw Sjuut* een brug te slaan, tussen de narrenkar als symbool van middeleeuwse vastenavond en hun gemotoriseerde 'schuit' in het teken van het nieuwtijdse commerciële carnaval. Het *Gilde Blauw Sjuut* is een zelfstandig onderdeel van de Heerlense stadscarnavalsvereniging *De Winkbülle*. Het gilde heeft zich tot taak gesteld om met zijn narrenschip heraut van de historische vastenavond te zijn. Op 15 februari 2005, besloot Gedeputeerde Staten van Limburg, het *Gilde Blauw Sjuut* tot officiële ambassadeur van het Limburgse carnaval te benoemen.

Vanuit Kornelimünster voer in 1133 het eerste narrenschip

Dit jaar (2009) trok de *Blauw Sjuut* voor de 59^e keer door Rijn- en Maasland. Vanuit Heerlen via Kornelimünster naar Aken, waar de bemanning door burgervader en *Öcher Penn*, om 11 uur en 11 minuten, bij het begin van *Vetdonnesjtich*, welkom geheten werd. Daarna 'voer' het narrenschip richting Vaals en bereikte om 13 uur, met een paar luide kanonschoten de grens, waar de bemanning door de *Prinsegarde Vols 1948 va de Grensülle* welkom geheten werd. (Opmerking: Vaals heeft ontzettend veel moeite met zijn eigen dialect, want hier zou moeten staan *Prinsejarde en Jrensülle*. Waarschijnlijk had de carnavaleske scribent te diep in het glas gekeken, toen hij in 1948 die fouten maakte ?!) Vanaf de grens

‘deinde’ de scheepswagen in de richting van het *Roadhoes*, en werd de crew op een borrel verrast. Dat was nodig, want een koude vrieswind transporteerde sneeuwwoolkjes uit het noorden. De ‘rondvaart’ duurt vijf dagen, waarbij dertig ‘havens’ bezocht worden. Slechts twee keer bleef de *sjuut* op haar ankerplaats: dat was zeer terecht bij de watersnoodramp in 1953, maar minder terecht als ‘speelbal’ van de Amerikanen in 1991. ‘*Ad Narragoniam*’, zeggen en schrijven *De Winkbülle* en weten daarmee een oeroud vastenavondsrelict, ook in de carnavalstijd, in leven te houden.

14.8.12. Lustschuiten

Hebben ontdekkingsreizigers of missionarissen, het gebruik (of misbruik) van de *Carris Navalis* mee genomen naar Latijns Amerika, of zit het gebruik van een scheepswagen de carnavalisten in het bloed? Een feit is, dat met carnaval ook in Rio de Janeiro (Brazilië) een aantal gepavoiseerde scheepswagens door de straten ‘vaart’. De arme bevolking uit de favela’s (sloppenwijken) steken al hun geld in de prachtige kleurrijke stoet en in opzienbarende kostuums, waarvan de prijs gelijk onevenredig is aan de afmetingen van de kledingstukken. Het summum van carnavaleske exhibitionisme vindt plaats in Paraguay. In de stad Encarnación, die 375 kilometer ten zuiden van de hoofdstad Asunción ligt, is iedere scheepswagen een lustoord.

14.9. Vuur en as

14.9.1. Aswoensdag

De mens was inmiddels zo ver gecultiveerd, dat het niet langer gebruikelijk was om met vastenavond, een misdadiger op een ‘schuitkar’ te schand te zetten, om hem daarna terecht te stellen. De schurk stopte men in een kerker en op de zuipschuit plaatste men een stropop, die op Aswoensdag verbrand werd. De stropop was tevens de verpersoonlijking van vastenavond, want de symboliek was veelomvattend: De verbranding was een teken van vergankelijkheid maar ook een einde van het flamboyante feest. De boze wintergeesten werden op de vlucht gejaagd en uiteraard werden met de stropop ook de zonden

verbrand. Het begrip ‘zonde’ was van plaats tot plaats verschillend. In de ene parochie hield de pastoor ware donderpreken en in een andere vierde de pastoor vrolijk mee en meende te mogen veronderstellen, dat het gebruik van de zinnen, de meest volmaakte manier is om te communiceren.

Het vuur stond voor de ‘vurige’ zon, die garant staat voor vruchtbaarheid op alle gebied. Nadat de as op de velden verstrooid was, zorgde de veertigdaagse vasten er wel voor, dat het levensritme van alledag zich spoedig kon herstellen.

Stropop verbranden

Het verbranden van stro, op welke wijze dan ook, moet tot de vastenavondgebruiken gerekend worden. In Roermond werd in 1715 het stoken van ‘vastelavendtvuur’ verboden. Waren de grote stadsbranden van 1554 en 1665 aanleiding daartoe? De schout schreef over drankmisbruik en nog veel ergere dingen... Hoe dan ook, de stropop werd toen niet meer verbrand maar in de Roer gedumpt. In Maastricht werd vroeger, in fastelavondse tijden, een stropop opgeknoopt aan een hoge mast. Dat gebeurde steevast op carnavalszondag om 12 uur. Dinsdagavond 24 uur werd de pop naar beneden gehaald en begon de veertigdaagse vastentijd. Anders dan in Roermond, werd in Maastricht de stropop verbrand. In carnavalistische tijden, kreeg de pop een naam en werd voortaan Mooswief (groentevrouw) genoemd. Ze gold en geldt als ‘patrones’ van het Maastrichtse carnaval. Met het Momuskanon worden een paar schoten gelost, waarna *Ziene Hoeg Hoeglöstigheid* kond doet, dat het feest kan beginnen. In 1954 werd door Prins Sjaak I op

carnavalszaterdag, op de plek waar vrouwen van het platteland hun tuinproducten veil boden, een stenen monument onthuld van 't Mooswief, dat vervaardigd werd door Charles Vos (1888-1954). Waarschijnlijk was het zijn laatste kunstwerk ?

Het Mooswief was een stropop die verbrand werd

14.9.2. Burkbrenne

In het Mergelland heeft (waarschijnlijk) alleen Epen de *fakkelzondag* in ere gehouden.

Burkbrenne Epen

Het is niet bekend, waarom het vurige feest een week werd opgeschoven; van vastenavond naar Quadragesimazondag. De

jeugd trekt dan van deur tot deur om brandbaar materiaal te verzamelen en een vrouw die geen brandbare spullen aanbiedt krijgt te horen: 'Ze niks, ze heit de vot vol vluuj !' (...) De brandbare spullen worden steevast naar hoeve Oosterberg gebracht, waar in een weiland de *burk* (brandstapel) opgebouwd wordt. Tegen de avond gaat de fik erin en alle boze geesten en demonen in Epen slaan op de vlucht... Helaas werd op veel plaatsen het vreugdevuur door de overheid verboden, maar daar vonden de knechten en dienstmaagden iets op. Zij staken de kurkdroge bermhellingen van holle wegen in brand. Daar is feitelijk niets op tegen, want in die tijd van het jaar zitten de winterslapers onder de grond en het afbranden staat garant voor een zomerse bloemenpracht. In Mheer spreekt men niet van *burkbrenne*, maar over *fonkfakkele*. Daar mogen de bermmen niet meer in de fik gestoken worden, maar men heeft er iets op gevonden. Op *Fakkelzondag* trekken kinderen van rond 12 jaar van huis tot huis, om een lekkernij in ontvangst te nemen. Het eerst komt natuurlijk de kasteelheer baron De Loë aan de beurt, dan pas het nedere volk. Hier en daar krijgen de kinderen een paar muntstukjes, maar die moeten volgens een overlevering, na de optocht aan de pastoor overhandigd worden.

14.9.3. Stropop Nubbel

De Romeinen hielden in Februari reinigingsriten, die *Februa* genoemd werden en waarbij vuur gebruikt werd om demonen te verjagen. De relatie tussen het verbranden van een stropop en het verbranden van buxustakjes voor het religieuze askruisje op Aswoensdag is relevant. Voor de primitieve mens bezaten vuur en as een magische kracht. Nog in christelijke tijden strooiden boeren op

Het askruisje refereert aan een ritueel van vuur en reiniging

Aswoensdag een handvol as op hun velden om boze geesten te verjagen. Niet zelden werden zondaars het offer van een openbare boetedoening. In een kerk werden zij met gewijde as bestrooid en dan door de priester de kerk uitgestuurd. Vanaf Aswoensdag tot Witte Donderdag werd de boeteling de toegang tot de kerk ontzegd.

Keulen, de stad waar het Germaanse zonnewendefeest en het Romeinse lentefeest met de bekende *Bacchanalen* gecombineerd werden, was ook de eerste stad met nieuwtijdse carnaval. We weten dat een paar vastelavondsgebruiken over de carnavalsstreep getrokken werden. Daartoe behoort ook het collectief verbranden van de zonden die tijdens het *omkeerfeest* begaan werden. Dat gebeurt op vastenavond, dus de avond voor Aswoensdag. Dan wordt een stroman met de naam *Nubbel* met veel ceremonieel in de fik gestoken en die rituele verbranding staat borg voor vergeving van alle ‘feestgebonden’ zonden.

Bij de Nubbel verbranding in Keulen wordt over het vuur gesprongen

14.9.4. Öcher Trööetemann

Ook Aken kent een verbrandingsritueel. Daar voert de *Öcher Börjerwehr* op ‘Veilchendienstag’, de zogenaamde *Trööetemann* naar zijn einde.

Carnavalsdinsdag was ooit de belangrijkste dag, dat was immers de *vastenavonds* dag.

De brandstapel voor Mardi Gras in Wallonië

Bij onze Waalse burens spreekt men over *Mardi Gras* en de Angelsaksen, dus Germaanse stammen die zich rond 407 in Engeland vestigden, hebben er in de loop der eeuwen *Shrove Tuesday* van gemaakt. In Aken trekken tegen het einde van carnavalsdinsdag de feestvierders, gekleed in donkere dracht met het doffe geluid van omfloerste trommels, naar de brandstapel. Kort voor middernacht wordt dan het zwarte ‘lijkdoek’ in brand gestoken terwijl uit alle kelen de ‘hymne’ *Am Aschermittwoch ist alles vorbei...* te horen is. Waarschijnlijk werd vroeger in iedere plaats, na de winter, een stroman verbrand. In Duitsland kon het vastenavondgebruik zich op een aantal plaatsen ook met carnaval voortzetten. Denken we aan *der Zacheies* van Merzenich, *der Lukas* van Pier, *der Hatterejan* in Süggerath, *der Eatsebear* in Derichsweiler enz. enz. Misschien hebben we hier te doen met een oeroud onschuldig *fastelavondgebruik*, waar de Kerk niets op tegen had.

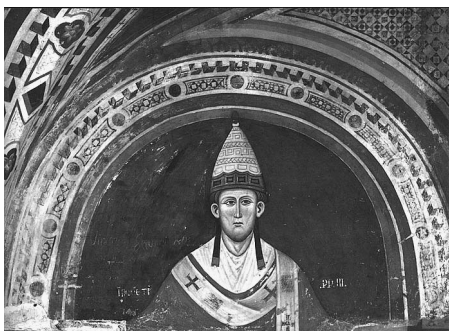
14.9.5. Malmedy

Ook in Malmedy met zijn, van oorsprong middeleeuwse vastenavond, wordt op dinsdagavond een stropop in brand gestoken, waarna de *haguètes*, waarover later meer, het omkeerritueel afsluiten en op Aswoensdag tot de orde van de dag terug keren. Dit soort vruchtbaarheidsrituelen was onderdeel van een magisch-religieuze cultus, van mensen die één waren met de natuur. De stroman jaagde de winter weg en vruchtbare vrouwen haalden de lente binnen. De verbranding kunnen we ook zien als het einde van vastenavond; met het vuur worden weelderige wanorde en zalig zingenot opgeruimd en keert men terug naar de ernst van alledag. Tegelijk was het in die bijgelovige tijd een brandoffer om de goden gunstig te stemmen. Vuur en zon zijn de lichtbronnen van het leven. Overal speelde de Kerk er syncretisch op in, door heidense volksgebruiken in de liturgie op te nemen.

Maria Lichtmis met vuur en licht

Op 2 februari, veertig dagen na Kerstmis, viert de RK Kerk het feest Maria Lichtmis, dat feitelijk een voortzetting is van een heidens fakkelfeest met de naam *Amburbale* ter ere van godin Ceres. Dat gebeurde in 1216 door Innocentius III, de paus van het *Vierde*

Paus Innocentius III

Lateraanse Concilie, die vooral bekendheid verwierf door de Leer, dat brood en wijn, tijdens de eredienst veranderen in het lichaam en bloed van de Heer. Vanaf dat moment, mochten de leken niet meer uit de kelk drinken. Hij stond niet alleen, want ook de uit Afrika afkomstige paus Gelasius I schreef reeds in 494 over de gedaanteverandering van brood en wijn. Die paus poogde het Romeinse *Lupercaliafeest* (een vruchtbaarheidsfeest op 15 februari), te vervangen door een feest ter ere van Maria.

14.9.6. Keermesmaan

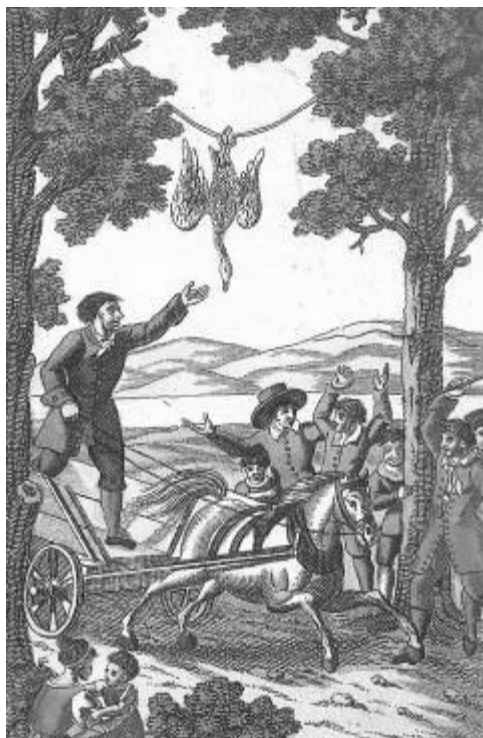
In Vaals werd voor het laatst in 1954 een stropop verbrand. In Vaals weet echter niemand, in welk jaar de ‘brandstapel’ verplaatst werd van vastenavonddinsdag naar kermisdinsdag. Wel is bekend dat Vaals in 1661, officieel, als Staatse exclave, een stukje calvinistisch Nederland werd. Zoals in alle Staatse plaatsen, werden katholieke feesten streng verboden en werd natuurlijk ook vastenavond in de kiem gesmoord. Waarschijnlijk werd toen het verbranden van een stropop verplaatst van vastenavond naar de kermis. Van heemkundige Dolf Baltus uit Vaals vernam ik, dat in Vaals tot ca.1954 op kermisdinsdag een stropop verbrand werd. Terwijl Vaals sinds 1948 over een carnavalsvereniging beschikt, werd de ‘aanklagende’ activiteit toentertijd georganiseerd door de Vaalser Raucher Verein (D'r Piefekloep) en leden van de harmonie St. Caecilia. Op kermisdinsdag werd de stropop, die ook wel ‘Keermesmaan’ genoemd werd, niet met een schuitkar, maar met een kolenwagen van brandstofhandel Crutzen, naar het platte dak van de toren van café 't Türmsche te Vaals gebracht, waarna hij in de fik gestoken werd

14.10. Bloedig rudiment

14.10.1. Gawstrekke in Beeg

Om carnaval te begrijpen is een inburgeringscursus te summier. Carnaval met zijn fastelavond- en vastenavondachtige wortels is zo divers dat er waarschijnlijk een universitaire studie voor nodig is. Een vastenavondrudiment, dat niets met vuur en as te maken heeft, is het ‘ganstrekken’ in Beeg (Grevenbicht). In 1925 kwam de

vrijgezellenclub *Jong Sjötte* op het idee het *gawstrekke* nieuw leven in te blazen. Voor lezers die het niet begrijpen, *gawstrekke* betekent letterlijk ‘gans-trekken’, maar de praktische toepassing daarvan was ooit gruwelijk. Het is de bedoeling, om gezeten op een paard, onder de opgehangen gans door te

Oude prent van het ganstrekken

draven en er de kop vanaf te trekken... Vroeger was het een levende gans, tegenwoordig wordt de gans vooraf gedood. Zoals bij alle historische gebeurtenissen, kennen wij ook hier een aantal hypothesen. Beperken we ons tot de meest

waarschijnlijke, omdat deze met betrouwbare jaartallen gestaafd werd. In 1598, de 80 Jarige Oorlog was reeds dertig jaar aan de gang, werd te Vervins, de vrede tussen Spanje en Frankrijk geratificeerd. Spanje was blij, want had toen de handen vrij, om de Nassouwers (en calvinisten) in de Nederlanden aan te pakken. Om een sterk leger op de been te brengen, riep Spanje de hulp in van troepen uit Catalonië, die beroemd en berucht waren om hun strijd lust. Ook bij ons in de buurt, b.v. in Aken, waren toen Catalaanse soldaten. De Akense chroniqueur Haagen noteerde het exact: ‘Op 9 juni 1598 werden in Aken, 2.100 ‘Welsje’ soldaten ingekwartierd!’.

‘Welschland’ was in die tijd het land van de Walen, maar ook Fransen, Spanjaarden en Italianen waren Welsj. Het ‘ganskoppen’, tijdens vastenavond, was vroeger in Catalonië een geaccepteerd tijdverdrijf in wedstrijdverband. Voor dat doel, werden telkens drie levende ganzen geselecteerd.

Waarschijnlijk hebben de Catalanen in 1598 hun volkssport hier geïntroduceerd en namen een aantal plaatsen, het volksvermaak over.

14.10.2. Protest

‘Nee, natuurlijk niet!’ - zeggen de inwoners van Grevenbicht. Het is precies andersom, want de Catalaanse soldaten vonden het *Beegse gawstrekke* zo boeiend, zodat zij dit aspect van het vastenavondfeest mee naar Spanje namen. (...)

In dorpen waar ganzen te kostbaar waren, moest de vastenavondmeute genoeg nemen met een haan. Op vette donderdag, dus de donderdag voor vastenavond, trok de jonkheid van huis tot huis om geld in te zamelen voor de aankoop van een haan. De jonge man die het lukte om op vastenavond de kop van de levende haan af te trekken mocht zich koning noemen. Deze bloedige vastenavondgebruiken passen niet meer bij het hedendaagse commerciële carnaval. Regelmatig ontvangt de ‘Dierenbescherming’ brieven van bezorgde burgers, die aan het *gawstrekke* een einde willen maken. Onlangs zei minister Gerda Verburg (Landbouw), dat zij hoopt dat er spoedig een einde komt aan het ‘ganstrekken’. Maar omdat de vergunning hiertoe steeds afgegeven wordt door de lokale overheid en omdat het een eeuwenoude vastenavondtraditie is, denkt de gemeente er niet aan de dode gans op te ruimen. Grevenbicht merkt op: ‘Het is je reinste polderparadox dat Hollanders wel gebakken ganzenlevertjes mogen eten, maar men een Limburgse traditie onfatsoenlijk vindt’. (...)

14.10.3. Uniek

Naar aanleiding van het bovenstaande ontving ik een reactie van de heer Jo van der Sluys uit Grevenbicht. Ik citeer: ‘De heer Hans Hermans schreef enige tijd geleden een stukje over het ‘gawstrèkke’. Daarin uitte hij het vermoeden dat de Catalaanse soldaten die in 1598 de stad Aken bezet hielden, ook het ganstrekken vanuit Spanje meegebracht zouden hebben. De heer Hermans is een gewaardeerd streekhistoricus in de regio Parkstad Oostelijke Mijnstreek. Aangezien ik mij sinds de jaren tachtig, heb bezig gehouden met het verzamelen van gegevens over het

ontstaan en de verbreiding van het ganstrekken, was ik natuurlijk erg geïnteresseerd naar de bronnen die de heer Hermans gebruikt zou hebben voor zijn beweringen. Het was mij reeds eerder bekend dat in Duitsland de opvatting leeft dat het ganstrekken door Spaanse soldaten naar onze streken is gebracht. In Bochum en Wattenscheid zijn zelfs twee verenigingen actief die het oprichtingsjaar 1598 in hun wapen voeren. De enige bron die ik echter tot op heden voor dit vermeende feit heb kunnen vinden is de uitspraak van de plaatselijke stadsarchivaris Eduard Schulte uit 1925 die wijst op mondelinge overlevering, uitgaande van het feit dat in 1598 Spaanse soldaten voor de poorten van Bochum hebben gelegen.

Beeld van de Gawstrekker Grevenbicht

Er is voorlopig geen aanleiding om mijn mening te herzien dat het oorsprongsgebied van het ganstrekken en soortgelijke dierspelen gezocht moet worden in de oud - Hollandse gebieden van Noordwest - Europa. Daar heb ik tot op heden de oudste historische vermeldingen gevonden en het ganstrekken is er bovendien terug te vinden in beeldende kunst en literatuur. Verder zijn er voldoende aanwijzingen dat het ganstrekken vanuit West - Europa over andere delen van de wereld is verbreid. Ik denk dus ook dat het ganstrekken in Spanje vanuit De Nederlanden is geïmporteerd. De Gawstrèkkers organiseren kleine tentoonstellingen om het Gawstrèkke aan het publiek te presenteren en tegelijkertijd te overtuigen van het feit dat deze unieke traditie voor ons dorp (Grevenbicht) bewaard dient te blijven. (...)

Prefatie

We lezen dat ook in onze omgeving, te hooi en te gras, een paar fastelavondrudimenten bewaard gebleven zijn. Het is bijna een mirakel, dat zij de overgang naar het commerciële carnaval overleefd hebben, want op de meeste plaatsen is er een groot haat tussen vastenavondviering en carnavalsfeest. De volgende keer houden we ons bezig met de religieuze tweedeling in Nederland. Het is een misverstand dat de Hollandse protestanten tegen vastenavond waren, omdat de R.K.-Kerk pro was. Ook de R.K. Kerk was in de 19^e eeuw tegen iedere vorm van vastenavondviering en ook de carnavalisten kregen het moeilijk, zodat bij ons de meeste carnavalsverenigingen eerst na de oorlog opgericht werden.

6628w35683t verz. 28 augustus 2009